

DISSERTATIO THEOLOGICA

De

MANIFESTATIO- NE OCCULTARUM COR- DIS COGITATIONUM,

Ad Locum Apostoli Pauli 1. Corinth. XIV. 24. 25.

Quam

SUMMO FAVENTE NUMINE

ac

CONSENTIENTE REVERENDO COLLEGIO
THEOLOGICO,

Sub PRAESIDIO

VIRI

SUMME REVERENDI, MAGNIFICI & EXCELLENTISSIMI,

DN. JOANNIS FECHTII,

S. S. THEOLOGIAE DOCTORIS & PRO-
FESSORIS PUBLICI LONGE CELEBERRIMI, SERENISSIMI
DUCIS REGENTIS MEGAPOLITANI CONSILIARII ECCLE-
SIASTICI GRAVISSIMI, UT & DISTRICTUS ROSTOCHIE-
NIS SUPERINTENDENTIS VIGILANTISSIMI AC FA-
CULTATIS SUAE SENIORIS MAXIME

VENERABILIS,

DN. PRAECEPTORIS, PATRONI, STUDIORUMque SUORUM
PROMOTORIS AETATEM DEVENERANDI,

In celeberrima ad Varnum Academia,

Anno M. DCC. IIX, die Junii

Eruditorum disquisitioni subiicit

M. JOANNES GEORGIUS RUDOLPHUS,

Lipsiensis.

FLORENTISSIMAE REIPUBLICAE

LIPSIENSIS

SENATUI SPLENDIDISSIMO,

VIRIS

Magnificis, Prænobilissimis, Amplissimis,
Excellentissimis, Consultissimis,
Prudentissimisque,

DOMINIS

CONSULIBUS,
PROCONSULIBUS,
SYNDICO,
AEDILIBUS,
SENATORIBUS,

cæterisque Ordinis Senatorii

ASSESSORIBUS

gravissimis,

Patronis ac Promotoribus suis

Primicias hasce Academicas
de
Manifestatione occultarum cordis
cogitationum,
ad manifestandam testandamque
occultam in corde suo
erga
Tantos Viros
submissionem,
cum voto
exoptatissimæ atque uberrimæ
felicitatis,
in
regendo,
tegendero,
conservando,
amplificandoque
statu Patriæ suavissimæ,
devota animi subjectione,
sacras esse
voluit

M. JOANNES GEORGIUS RUDOLPHUS,
Lipfienfis.

Ad
Præcellentem & Clarissimum
DN. M. RUDOLPHUM,
Disputationis Auctorem.

Ultim argumentum Tibi de Divinationibus & vaticiniis ad publicum colloquii Academici exercitium electum esse intelligerem, facile præsenſi, in quam materia- rum amplitudinem, diffusamque tractationem Te im- missurus esses. Cum enim hoc, quo vivere cœpimus, se- culo curiosis hominum ingeniis nil, nisi quod Fana- ticismum sapiat, sit ad palatum, quasi qui externis dun- taxat ex tot seculis obhæsimus, nunc demum in fece mundi ad interiora mentis humanæ, ipsi essentia Divinæ immixtæ, intromittendi simus, fa- miliarem longè, quam unquam superioribus temporibus factum est, cum DEO conversationem inituri, in tot ineptias atq; somnia ab iis, qui sapientia se filios, reliquos omnes spurios esse sunt persuasi, itum est, ut neq; finis eorum esset neq; modus. Quæ & quot eorum specimina Tute sub censuram vocaveris, Dissertatio Tua loquitur, optime doctissime- que RUDOLPHE. Commodum accidit, ut in his ipsis, quæ Lipsiæ actæ sunt, nundinis *Merici Casauboni* de Enthusiasmo Tractatio, Summo Theo- logo, *Joanne Friderico Mayero*, procurante, quo, in quam jam olim varie- tatem isthæc τῶν μανάντων somnia, excreverint, ostenditur, & Academiae Jenensis Ocelli, acutissimi *Michaelis Foertschii*, Electa Theologica, in quo- rum fine substantiale *Poireti* lumen, animam hominis immediatè affici- ens, consideratis omnibus hominis θεηλαΐæ deliramentis, accuratæ crisi subijcitur, in publicam exirent lucem. Tu verò ut ea duntaxat considera- res, quæ de hoc argumento in nostrâ Ecclesiâ intra non ita longum tem- poris spatium mora sunt, institutum Tibi Tuum legem fixit. Quæ e- quidem meæ præcipuè Bibliothecæ subsidio, consilioq; non unquam meo adjutus, eo ingenio industriaq; indefatigabili perfecisti, ut ardorem Tu- um & summo semper amore & adplausu non minore fuerim prosecu- tus. Ut spem illam & expectationem, quam & illustris patria & celeberrima, cui insertus es, familia de Te præcipiunt, iisdem jure meritoque possim adgratulari. Quam ut & corroboret & consummet supremum in cœlis Numen, ex toto pectore oro precorque. Scr. in musæo ipso Ca- lendarum Junii die, anno M DCC IIX.

JO. FECHT. D.

Conspectus totius Disputationis.

Constat hac dissertatio duabus Sectionibus, quarum prior est exegetica, explicationem dicti I. Corinth. XIV. 24. 25. in se continens, quod etiam Rarim S. I. abusu ejus in controversiis novissimis ostenso, quoad textum authenticum graecum, Versionem Schmidii Latinam, & Germanicam Lutheri exhibetur, B. Lectorem, plures versiones desiderantem, ad Biblia Polyglotta, Belgica, item Anglicana, Gallica atque Novum Testamentum Syriacum ablegando. In S. II. nexu dicti cum antecedentibus demonstrato, S. III. initium expositionis fit à particulis initialibus ἐὰν; causali & casum fingente, ac adversativa δὲ respectum ad immediate precedentem versiculum habente, quas S. IV. Subiectum quoad universalitatem, per vocabulum πάντες intimatum sequitur, quod vel per plerosq; vel per eos, qui donum prophetiae acceperant, explicatur. S. V. exhibet diversas acceptiones vocabuli προφητεύειν & S. VI. significationem huic loco propriam, denotantem sc. omnem sacrarum litterarum expositionem, quod septem rationibus validis sat abunde confirmatur. De loco, ubi talis prophetia fuerit audita, agitur S. VII. ubi imprimis Dn. Frider. Christian. Bucheri sententia laudatur, qui per ἐκκλησίαν v. 23. nominatam intelligit exercitium illud, publico cultu divino absoluto, institutum, quo Candidati Ministeris prophetando preparabantur. Ad hunc itaq; conventum accedebant quoque infideles & idiota, de quibus legi potest S. II. & IX. ubi per infideles varia acceptione fidei, diversisq; Exegetarum sententiis allegatis, vel homo gentilis, vel Judaeus, vel is certe, qui in quibusdam Christi doctrina fidem non adponit, per Idiotas vero homines vulgares, Scripturarum Sacrarum imperitos; Welt-Kinder / die sich zuvor wenig um Gottes Wort bekümmert / und dann und wann Curiosität halber in den Convent der Propheten kommen v. 9. intelligi censetur. Quia verò propter odium inter Gentiles & Christianos inveteratum talis accessus ei tempori minus conveniens esse videbatur,

batur, objectio hac S. X. resolvitur. In S. XI. sistitur expositio vocum ἐλέγχειν & ἀνακρίνειν, quarum illud ad errores mentis infidelium, hoc ad vitia voluntatis Idiotarum refertur. S. XII. expeditur, quinam per πάντες, à quibus convincendi fuerant infideles & Idiota, intelligendi sint; ubi nonnulli Exegetarum per prophetas tantum & Concionatores, ut Estius, Cornelius, Menocbius, alii una cum prophetis per alios auditores quoque explicandos censent; posterior tamen sententia videtur probabilior. S. XIII. exhibet sensum hactenus explicatorum. Denique Apostolus triplicem effectum ex elencho atque redargutione resultantem constituit; quorum primus est occultorum cordis manifestatio, de quo agitur S. XIV. & per occulta cordis errores animi atque peccata infidelibus & Idiotis ignota intelliguntur. In manifestationis modum vero, an fuerit publice an privatim tantum factus S. XV. inquiritur, ubi tamen posterior perplacet sententia, gravissimis adiectis rationibus. De secundo convictionis effectu, projectione sc. in faciem agitur S. XVI. dum Idiota in genua primum sese demisissent, deinde faciem flexissent in terram, ita ut ipsi pavimento allisa fuerit, qui humiliatinnis modus satis dilucide exponitur S. XVII. Postremum convictionis effectum, ingenuam sc. de veritate Religionis Christianae confessionem in se continet, ubi simul annotatur à Paulo non esse additum, quibus denunciaverit Infidelis aut Idiota suam conversionem. Unde plerique interpretes intelligant Ecclesiam ipsam, in qua convictus fuerat, alii verò eos, qui infideli aut Idiota familiares antea fuerant; quæ posterior sententia priori quoque antefertur. S. XIX. suppeditat explicationem verborum: Quod DEUS in illis sit; ubi duo dicantur: Quod DEUS in ipsis sit, & quod revera in ipsis sit. Tandem S. XIX. disquiritur controversia, an Apostolus in hoc dicto loquitur de revelatione per verbum ordinaria, an verò extraordinaria & quæ fiebat per donum discretionis spirituum, an denique utrumque asserendum, vel de utroque dubitandum sit? Adducitur hic sententia B. Schomeri, asserentis tam de virtute verbi divini, quam dono extraordinario revelationem hanc esse accipiendam, ubi simul aliorum dissentientium opiniones expenduntur.

Sectio Posterior Dogmatica absolvitur §§. XXII. inque I. indicatur, quædam Consecratoria adhuc nobis esse pertractanda, recenter in Ecclesia nostra exortis Controversiis lucem adfundentia, iudiciumque simul qualecunque, cum moderatione tamen, promittitur. In S. II. agitur de ordinaria verbi divini virtute, qua corda hominum moventur, & contra omnem naturam & rationem convincuntur, convertuntur & inflammantur, id quod ex dicto explicato probatur. Ne autem putetur hanc virtutem verbi divini à dono miraculoso tantum

tantum provenisse S. III. ostenditur, quod Idiota & infideles per argumenta ex Scripturis deprompta convicti & ad agnitionem peccatorum antea ipsis inco-
gnitorum redacti fuerint; Quem in finem etiam varia dicta virtutem verbi
divini confirmantia afferuntur. Imprimis vero S. IV. dictum Hebr. IV. 12.
13. maxime hac faciens allegatur una cum adjecta paraphrasi maxime per-
spicua, sequenti verò S. V. insignis harmonia & convenientia hujus dicti cum
illo in disputatione pertractato ob oculos ponitur. Quia vero effatum Pau-
li ad Hebraeos diversimode ab Exegetis explicatur, exhibet S. VI. Catalogum
Autorum tam de verbo substantiali, quam περφορετικῶν, ut & de utroque id
explicantium. Secunda tamen sententia S. VII. approbatur, Dn. Bücheri expo-
sitione ex Rathmanno redivivo annexa, & contra alias sententias defensa.
Opponitur hac sententia S. II. omnibus verbi divini virtutem labefactanti-
bus, ut Pontificiis, Calvinianis, Socinianis, Fanaticis, & imprimis Rath-
manno, ubi simul Theologi Rostochienses, ac si mitius de eo sensissent & ju-
dicassent, vindicantur, quem in finem ex Varenii Breviario Theol. &
Schomeri Colleg. recent. Controv. nonnulla adducuntur. Porro S. IX.
Gothofredi Arnoldi sententia in Hist. Eccles. Hæresium proposita expendi-
tur, qui verbo non aliam vim, quam ferendi de rebus salutem nostram
attinentibus testimonii, attribuit, quod etiam repetit in libro, quem edidit:
Lutherus ante Lutheranismum. Quod autem hujus libri autor sit,
quadruplici testimonio ostenditur. S. X. disquiritur: an manifestatio occul-
tarum cordis cogitationum hodie adhuc supersit? Ubi quidem argumenta id
suadentia, & S. XI. etiam Pontificiorum superstitione opiniones adducuntur,
ubi varia exempla tam veterum, nominatim Stubneri, quam recentiorum,
donum hocce jactantium, legi possunt. At S. XII. fuse demonstratur, vanas
esse jactationes omnique fundamento destitutas, neque in dicto explicato fun-
datas, quapropter etiam S. XIII. Stubneri assertio, quod B. Lutheri cogi-
tationes sciverit, evellitur. S. XIV. particulatim quaritur: num dentur ho-
die adhuc revelationes supernaturales & miraculose in rebus fidem concernen-
tibus? quod negatur & Collegiatistis in conventibus suis revelationes exspe-
ctantibus S. XV. opponitur, eaque Controversia verbis B. Dn. D. Alberti in
Disp. super locum Joel II. 28. 29. quid de Collegiis hîsce sub pietatis prætex-
tu habitis sit judicandum, exponentibus, concluditur. S. XVI. Falsitas reve-
lationum & prophetiarum à novis prophetis de regno chiliastico prolatarum,
nominatim Sehmanni, Beverleyi, aliorumque detegitur, & sequenti S. XVII.
historia quasi de novissimis revelationibus jactatis contexta legitur, ut Rose-
munda ab Assebourg, aliorumque, ut & bodiernerum novissimorum in An-
glia

glia Prophetarum, de quibus quid sentiendum sit §. XLIX. fuse exponitur, & (α) respondetur, nihil in revelationibus hodiernis esse, quin idem evenierit superstitiosis veterum in papatu revelationibus Brigittæ &c. (β) hasce revelationes atro Damoni esse adscribendas (γ) naturalibus hominum inclinationibus, impressionibus, imaginationibus, ex morbis exortis, esse tribuendas. Quamvis autem concedatur, stupendas esse naturæ vires, ea tamen, quæ DEO soli, tanquam axiomata divinitati propria competunt, quale est futurorum indubitata scientiâ prædictio, interiorum cogitationum manifestatio, non naturæ esse adscribenda. Ubi simul mentio fit inventi mechanici, capitis sc. interrogantibus responsa dantis, quæ verò vel à Damone vel fraude humana proveniant. §. XIX. exhibet quæstionem, quid de divinatione inter deperdita ab Autore observationis Hallensis habita & iterum resuscitanda habendum sit? quam ex variis rationibus negatam leges hinc indeque deprehensis auctoribus, qui de hac materia scripserunt. Interim tamen conceditur, dari adhuc hodie quasdam luminis prophetici stricturas, exempla verò pro naturali vaticinandi facultate pugnancia refelluntur. §. XX. decidit Controversiam de scintilla ex DEO progrediente & §. XXI. adducitur opinio D. Speneri de *οὐρανοειδῆ*, quæ inter pios & fideles deprehensa, quæ §. XXII. paulo accuratius expenditur, & sequenti §. XXIII. Dn. Grenlingshausen argumenta, D. Speneri hypotheseos confirmantia, diluuntur. Denique §. XXIV. disquiritur, quid de exploratione cogitationum humanarum Dn. D. Thomasi sit habendum? ubi thesi ejus atque controversia super hac materia orta recensita §. XXV. conceditur quidem, dari varias observationes & regulas de ingenio, moribus, consiliis & cogitationibus aliorum hominum judicandi, non verò eas esse plane infallibiles, neque ad certos gradus affectuum restringendas, quam in rem §. XXVI. Dn. Tenzelii judicium in *Monatlichen Unterredungen* de hac materia latum adducitur. Ultimo loco tandem §. XXVII. subiiciuntur cautele, non ideo negari in his & plerisque aliis, dari quidpiam extraordinarium & *Θεῶν τι*, quod à nobis comprehendendi nequeat, uti exemplum ante aliquot annos in morbo virginis cujusdam factum comprobat; Dum verò tales extraordinariæ operationes eveniant, illas devotis precibus piorum esse adscribendas, atque providentiæ divinæ specialissimæ etiam in conversione hominis se exerenti. Neutiquam tamen talis extraordinaria ad credenda vel ad fidem, aut facienda vel ad vitam, quæ viam nobis ad salutem aperiant, pertinere, cum sola Scripturâ S. viti debeamus. §. XXIX. concluditur disputatio Deoque pro concessa gratia gratia aguntur.

Q. D. B. V,
DE
MANIFESTATIONE OCCULTA-
RUM CORDIS COGITA-
TIONUM,
SECTIO PRIOR EXEGE-
TICA.

§. I.

Uemadmodum depravatis hisce Ecclesiæ-
que calamitosis temporibus plurimi Novatu-
rientium gloriæ sibi ducunt atque honori,
quando Scripturæ S. effata corrumpere, in
malum sensum trahere, & ut falso frivole-
que venditant, eo ipso meliorem explica-
tionem eruere, allaborant; ita etiam præsens nostrum
divinum oraculum, quod paulo penitius & accuratius no-
bis pensitandum proposuimus, paria passum est fata, dum
hinc indeque in malum sensum detortum, & ad falsas hypo-
theses probandas male adhibitum fuit. Ut autem pateat,
qua distent æra lupinis, ante omnia genuinam Scripturæ S.
συναφεία textus, intentionique Spiritus S. congruam explica-
tionem dabimus. Continetur autem dictum I. Cor. XIV. 24. 25.

Versio Græca:

Ἐάν τις πάντες προφητεύωσιν, ἐσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος, ἢ ἰδιώτης,
ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων. Καὶ ὅτω
τὰ κρυπτὰ τῆς καρδιάς αὐτοῦ φανερά γίνονται, καὶ ὅτω πεισὼν ὁππότε
πρόσωπον, προσκυνήσῃ τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὁ Θεὸς ὧντως ἐν
ὑμῖν ἐστίν.

Versio Sebast. Schmidii:

SI verò omnes prophetarent, ingrederetur autem aliquis incredulus aut idiota, redargueretur ab omnibus, & judicaretur ab omnibus. Atque sic occulta cordis ipsius manifesta fierent, & ita cadens super faciem adoraturus esset DEUM, enuncians, quod DEUS revera in vobis sit.

Versio B. Lutheri:

So sie aber alle weissagten / und käme denn ein Ungläubiger oder der Lare hinein / der würde von denselbigen allen gestraffet / und von allen gerichtet / und also würde das verborgene seines Herzens offenbahr / und er würde also fallen auff sein Angesichte / GOTT anbeten und bekennen / daß GOTT warhafftig in euch sey.

Plures Versiones qui legere cupit, evolvat Biblia Polyglotta, quæ variarum Biblicarum Versionum collectiones in se continent; item Belgica, Anglicana, Gallica, Novum Testamentum Syriacum, aliaque.

§. II.

Nexum dicti nostri cum antecedentibus quod concernit, Apostolus in commendanda charitate hactenus occupatus fuerat, eamque omnibus aliis donis longe anteferendam esse firmis atque gravissimis probaverat argumentis, id quod etiam imprimis ex fine Capitis XIII. patescit, ubi: *Jam vero manet fides, spes, charitas; hæc tria: maxima autem horum charitas.* Ne autem & cætera Spiritus Sancti dona vilipendere videretur, postliminò quasi ad illa redit, interque illa ea potissimum expetenda & exercenda esse monet, quæ ædificationi Ecclesiæ plurimum serviunt, inter quæ donum prophetandi maxime emineat, in cuius commendatione operam suam ponit, idque linguarum cum primis dono oculos hominum simplicium ferienti præferendum esse graviter & accurate probat. Potest autem caput hoc XIV. in duas partes resolvi, in prima parte agit Apostolus de

de Præstantia Prophetiæ à v. 1. -- usque ad 25. In altera de usurpatione donorum, ubi partim ejus modum, tum in genere, tum in specie quoad usurpationem linguarum v. 27. 28. Prophetiæ v. 29, 30, 31. partim Subjectum ostendit, dum mulieres excludit, v. 34. ejusque rationes versibus sequentibus addit. In parte priori autem duas imprimis producit rationes, cur Prophetia dono linguarum sit præferenda. Prior desumpta est ab utilitate Prophetiæ, dum v. 2. 3. & 4. ostendit, quod prophetans hominibus loquatur emendationem, admonitionem, & consolationem, ecclesiamque adeò insigniter ædificet, qui verò fructus ex dono linguarum solo non proveniat. Altera autem à præstantia Prophetiarum, quam ob causam etiam v. 5. optat, ut omnes prophetent. Hanc præcellentiam verò roborat v. 6. partim suo exemplo ipso, partim v. 7. 8. 9. variis similibus ab instrumentis Musicis desumptis. His propositis restringit Divinus Autor sententiam suam, asserens v. 10. quod donum linguarum non plane sit absque fructu, si modo certo adhibeatur loco & apud homines linguarum peritos, ita, ut eo ipso ædificatio ecclesiæ intendatur, v. 11. 12. Quod autem ut fiat, sequentibus commatibus medium rationemque ipsis commonstrat, quo linguæ recte explicari, eoque ipso commodum ecclesiæ promoveri possit v. 12. quem in finem & v. 18. suum exemplum adducit. Quo ipso tamen non obstante sequenti statim versu Prophetiam linguis præfert, atque eo pacto præstantiam Prophetiæ præ linguarum dono ex eo corroborat, quod linguarum miraculosum donum potissimum incredulis, nec adhuc Christianam Religionem recipientibus, datum sit, ut tanto miraculo, tanquam divinæ præsentiae infallibili signo commoti Christianæ Religioni fidem adjiciant, prophetiæ autem & Scripturam Sacrarum expositiones & nondum credentibus usum præstent, cum animum eorum ipsa Scripturarum virtute convincant, ut ad Christianam Religionem accedant, & iis quoque, qui vel ex miraculoso linguarum dono vel ex prophetica demonstratione Christianismo nomen dederunt,

utilitatem nequaquam minorem adferant, dum in fide eosdem adversus varias & carnis suæ corruptæ & Diaboli, iis obreceptum Christianismum diu noctuque insidiantis, & denique mundi, novos Christianos ad sanguinem usque persequentis, tentationes *informatione, admonitione, exhortatione, castigatione, consolatione*, 2. Timoth. III, 16. Rom. XV, 4. roboret atque confirmet. Id verò postremò exemplo, quod disputationi præsentī argumentum præbet, planum reddit, nempe, *quod si ecclesia, tota conveniret, & omnes loquerentur linguis, intrarent autem increduli ac Idiota, eos pro insanientibus sint habituri, si vero omnes prophetarent, & Idiota ingrediens ab omnibus redargueretur atque dijudicaretur, atque sic occulta cordis ejus manifesta fierent, cadens super faciem, adoraturus esset DEUM, enunciāns, quod revera DEUS in iis sit.*

§ III.

Connexione igitur breviter demonstrata, ad explicationem dicti ipsius nos accingimus, in quo Apostolus insignem Prophetiæ virtutem & efficaciam variis argumentis rationibusque adstruit & ostendit. Vox *εὰν*, quæ frontem dicti nostri occupat, & sua naturali indole conditionalis est, casum fingit à præcedentis versiculi casu diversum, quando scilicet omnes prophetarent, & Idiota intrantis atque ex prophetia convicti occulta cordis forent manifesta. Particula verò *δὲ*, quæ est adversativa, casum cum immediate præcedente versiculo connectit eique opponit. Casus nempe diversi diversum quoque judicium de diversis Spiritus Sancti donis, dono linguarum & prophetiæ, insinuant. Cumque antea illud ab hoc in eo differre asseruisset Paulus, quod linguarum donum incredulis, prophetiæ verò credentibus utilius sit, nunc & in eo differre adseverat, quod linguæ non ab omnibus intelligantur & earum imperitos ad loquentium potius contemptum quam admirationem excitent, peritis tantum viam ad Ecclesiam aperiant. At prophetia utriusque & credentis & increduli animum vi quadam efficacissima percellat, atque ad animæ simul curam & ad gloriam DEO reddendam adducat.

§, IV. Quod

§. IV.

Quod dum exequitur, prophetiæ vocem ex superioribus repetit. *Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσι*, ait. Dum *πάντας* s. omnes prophetare dicit, non hoc vult, quod omnes simul uno eodemque temporis momento prolocuti fuerint; ita enim dum confusionem unam, in versu antecedente reprehensam rejiceret, in hoc denuò comprobaret. Sed vel *πάντες ἀνὰ μέρος*, ut semet interpretatur Apostolus, v. 27. Vulgatus: *per partes*, plerique alii: *vicissim*, Grotius: *Suo quisque ordine*; omnium clarissime Lutherus noster: *eines umbs ander*; vel describitur tantum juxta *Osiandrum* is, qui donum prophetiæ à DEO acceperat, hoc sensu: *quotquot hætenus inter vos dono linguarum fuerunt ornati*. Si vel unus ex illis omnibus vel plures sacrarum literarum expositioni dederint operam. Ut adeò & in hac re confusioni simul loquentium lingvis ordinatus hic prophetandi modus opponeretur. Clarius sensum exprimit Estius: *Si omnes, qui in Ecclesia conventu loquuntur, prophetarent, i. e. si soli loquantur propheta, nimirum tacentibus iis, qui linguarum donum habent*.

§. V.

Vox verò *προφητεύωσι* descendit ex græco *πρὸ*, i. e. *ante*, & *φημι*, i. e. *dico*, non autem, ut aliqui, ex *πρὸ* & *φάινω*; multi enim habebant Prophetiam, qui tamen nullas habebant apparitiones. Hinc etiam hebræum vocabulum *נְבוֹיָה* priori significationi propius accedit, à radice, ut nonnulli, *נָבָא*, *venit*, descendens, ut prophetia vi vocis prædictio sit de eo, quod venturum est. Curiosa est *Job. Clerici* ad Luc I, 67: observatio, quod *τὸ πρὸ* in compositione non semper notet: *præ* vel *ante*, sed nonnunquam: *prope* vel *coram*, quod & in latina lingua per: *pro* commode possit exprimi, ut *προάγειν*, *producere*, *προάγειν*, *proferre*, & similia. Quod & in voce *προφητεύωσι* usu venire, ut adeò verti illa debeat per *proloqui*, ex exemplis apud profanos Scriptores occurrentibus comprobatur. Atque ita pro materiæ, de qua sermo est, indole vel prælectionem

aut vaticinium, vel etiam nudum proloquium aut orationem designare existimat. Nec videtur alienus esse ab hac opinione ex nostris *Erasm. Schmidius*, qui ad v. 26. τὸ διδάχῃν ἔχειν interpretatur: *ἐκφῆναι* seu proloqui verum sensum Scripturæ, & ex ea doctrinas elicere. Interea usu obtinuit, penes quem est vis & norma loquendi, ut recte ad locum nostrum dicente *Guil. Estio*, prophetiæ vox donum notet, quo quis ex inspiratione divina cognosceret ac proferret occulta quædam, sive illa futura essent, sive essent Scripturarum difficilium, maximè propheticarum, explanationes, sive alia quædam ad doctrinam divinitus revelatam illustrandam, aut pietatem promovendam pertinentia. Sic veri DEI cultores, virique religiosi Prophetæ nuncupantur, ceu de Abrahamo dicit DEUS: *nunc ergo redde viro suo uxorem, & orabit pro te, quia propheta est*, Genes. XX, 7. Sic qui futura vel arcana instinctu Spiritus Sancti proloquuntur, & qui illo ipso instinctu simul docent & exhortantur ad pietatem, Prophetæ dicuntur, qualis Agabus fuit, qui significabat per Spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, Actor. XI, 28. quique Paulo dicebat per Spiritum, ne ascenderet Hierosolymam, quippe vincendus ibi & tradendus in manus gentilium, Actor. XXI, 11. Porro inveniebantur Prophetæ (ut sic loquar) arreptitii, qui arripiebantur vi quadam Spiritus, ut hymnis DEUM celebrarent, & populum ad pietatem provocarent. Sic 1. Sam. X, 10. & sqq. Spiritus infudit in Saul, & prophetavit, & c. XIX, 23, 24. dicitur, quod deposuerit vestes, & nudus cecinerit per diem & noctem. Hinc etiam Prophetæ nomen ad Cantores quosvis extenditur, ut prophetare sit idem, quod psallere, & DEI laudes canere. Sic 1. Paralip. XXVI, 1. filii Assaph, Heman, Jdithun, dicuntur prophetare in psalteriis. Neque etiam ignotum est, quod per Catachresin illi Prophetæ fuerint dicti, qui ex afflatu Spiritus mali insolentius delira & insana proloquebantur, uti invasit Spiritus DEI malus Saulem, & prophetabat in medio domus sue, 1. Sam. XIX, 10. h. e. delirabat & insolentia loquebatur, quasi actus entusiasmo, eaque in re, notante *Schmidio*, imitatus est ut

Simia

Simia, Spiritum Sanctum. Quin & profani Scriptores & eorum mente ipse Paulus, Tit. I, 12. Pöetas vocabant Vates & prophetas, eo, quod & ipsi viderentur Musarum quodam furore agi instar Sybillæ in componendis & decantandis carminibus. Ita Ovidius libr. VI. Fastorum:

*Est DEUS in nobis agitante calescimus illo,
Impetus hic sacra semina mentis habet.*

Pari modo in Sacris Literis tribuitur miracula patrantibus. Hinc etiam Syrac. XLIX, 14. corpus mortuum Elisæi prophetasse dicitur, quia suo contactu mortuum resuscitavit, 2. Reg. XIII, 21. Quam Prophetarum, nominisque prophetici variam acceptionem prolixius exequitur *Cornelius à Lapide* in locum nostrum.

§. VI.

Generatim verò recte monet *Anselmus*; quod Prophetia quoad materiam suam tria complectatur tempora; præteritum, ut cum Moses mundi opificium divino Spiritus impulsu scripsit, Futurum, ut cernitur in omnibus Prophetis, qui de Adventu Christi, deque novæ legis mysteriis vaticinati sunt, deniq; præsens, cum mentis arcana, & quæ à nostris sensibus remota sunt, palam pronunciat & exponit. Atque de hoc Prophetiæ modo, quo omnem Sacrarum literarum expositionem, dono tamen in corda inspiciendi & futura prædicendi, qua & hoc ad ædificationem dirigitur, extra ordinem non excluso, notat, vocem: *προφητεῖαν*, in loco nostro accipi tam *συνάφεια* textus, quam alia Scripturæ loca, in quibus hoc vocabulum eodem modo sumitur, sat abunde ostendunt. Nam (I) in hoc capite Prophetiæ ita fit mentio, ut prædictio futurorum, neque verbo ullo neque ullo alio indicio insinuetur, contra ædificatio, exhortatio, consolatio aliæque id genus actiones memorentur, quæ cum S. literarum interpretatione & tractatione rerum Sacrarum intimiore nexu, quam cum Prophetia vaticinatrice copulantur. Nec enim prophetans & futura præ-

prædicens incredulos & idiotas ædificare, exhortari & per vaticinia sua consolari commode dici potest. Inficias quidem ire non possumus, quod Jonæ vaticinium de excidio urbis Ninives inhabitatoribus ejusdem ad ædificationem & exhortationem amplissime inservierit. Ast enimverò id non tam ex vaticinandi munere profluxit, quam ex conjuncta pœnitentiæ concione, cui autoritatem fidemque præcedens miraculum conservati in ventre ceti prophetæ, quam certa è vicino fama extulerat, conciliavit. Nuda quoque prædictio ædificat, sed non nisi postquam res, quæ prædictæ fuere, evenerunt. Plane hujus generis sunt Scripta Prophetarum Veteris Testamenti, quæ prophetica dicuntur non tantum, quia ventura prænunciabant, sed præcipue, quia Sermonem simul arrepta ex futurorum vaticiniis occasione, doctrinæ, exhortationis & increpationis in se continebant, quo ad pietatis fideique exercitium auditores suos inflammabant. (II) Idem collatio comprobatur cum dono linguarum. Dum enim Apostolus propheticum donum dono linguarum præfert, hanc rationem v. 4. reddit, quod linguis loquens ædificet se ipsum, qui verò prophetet, ædificet Ecclesiam. Præstantius verò sit, ædificare totam Ecclesiam, quam se ipsum, coetum publicum quam privatum hominem. Excipit tamen Apostolus casum, quo is, qui linguis loquitur, simul lingvas interpretatur, ut hoc pacto pariter non ipse tantum, sed tota Ecclesia ædificetur. Ut igitur linguæ per interpretationem, id est, rerum linguis prolatarum expositionem, illustrationem, exhortationem, informationem, ædificent: ita idem facere prophetiam per easdem actiones ultrò intelligitur. (III) Accedit prophetiæ effectus in loco nostro commemoratus. Id enim Prophetiæ Apostolus tribuit, ut occulta cordis manifestet. Id autem non contingit infideli vel Idiotæ, si non aliud quam futura loquantur prophetantes; siquidem ab iis vera non cognoscuntur nisi comprobante eventu, ut patet ex Jerem. XXIX, 9. Convincit id (IV) commendatio doni prophetici universalis: *Emulamini*
spiritua-

spiritualia, maxime autem, ut prophetetis. V. I. Studete prophetiæ. V. 39. Quî autem Paulus omnes Corinthios, futuros ecclesiæ ministros, ad prænunciationem futurorum adhortari potuisset, cum tamen optime novisset, gratiam vaticinandi aut occulta revelandi esse speciale donum DEI, quod non omnibus sed paucissimis concesserat DEUS. Nec quoque Ecclesiæ utile futurum fuisset, si omnes ejus ministri nonnisi in futurorum præfagiis occupati fuissent. Cum nec in V. Testamento adeò frequentia fuerint futurorum vaticinia, & quæ vaticinia edita sunt, pleraque Christum in carnem venturum & regnum gratiæ ab ipso erigendum attinuerunt, quo itaque completo tanta vaticinantium copia opus non fuisse prudens quisque facile judicaverit. Nec inepta est (V) in hanc rem ratio, quam D. Calovius hic nobis suggerit, quod v. 34. mulieres in Ecclesia tacere jubeantur, quibus tamen prophetiæ vaticinatricis donum adeò prohibitum non fuit, ut sæpius à DEO prophetico Spiritu instructæ futura prædixerint, ceu ex sacris notum est. Idem (VI) persuadet communior prophetiæ acceptio, qua ferè sacrorum salutarem tractationem insinuat. Ita omnes Prophetæ V. Testamenti minimam partem in prædictionibus, maximam in exhortationibus & comminationibus occupantur. Nec etiam de cætero insolitum est, in Scripturis per Prophetiam difficilium & obscurorum maxime Prophetarum locorum explanationes, seu alia quædam ad Christianam doctrinam illustrandam aut pietatem promovendam pertinentia intelligi. Hac ratione in Ecclesia Antiochena erant Prophetæ & doctores ἐπιζητητικοί, ut nonnulli existimant, in quibus Barnabas & Simon Actor. XIII, 1. & quatuor filiæ Philippi Evangelistæ virgines prophetantes seu privatim docentes appellabantur. Act. XXI, 9. Talis propheta erat earum pater, quando locum Esaïæ Evnucho Candaces Reginæ exponebat. Actor. XIX, 5. 35. Hinc etiam interpretes huc referunt dicta I. Thessal. V, 20. *Prophetias nolite spernere,* & effatum Petri: *omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit,* 2. Petr. I, 20, 21. nec non illud sapientis Proverb. XXIX, 18. *cum prophetia defecerit, dissipabitur populus.* Huc etiam absque

dubio respicit Paulus, dum *προφητείαν κατ' ἀναλογία τῆς πίστεως* instituendam jubet, Rom. XII, 6. notante id B. Dno. Vitrico meo Magnif. Dn. D. Carpzovio in Dispp. Academ. p. 789. §. 14. Disp. XIIIX. de Petra fidei super 2. Petr. I, 19. 20. 21. Additque *Erasm. Schmidius* ad Rom. XII, 6. complurima alia loca, utpote 1. Cor. XII, 10. XIII, 2. 3. Matth. XIII, 14. Apoc. I, 3. XXII, 7. 10. 18. 19. 1. Tim. I, 18. Quanquam simul notet, quædam horum locorum simul ad vaticinationem referri posse. Denique (VII) non desunt nobis hac in re consentientes Exegetæ atque Philologi plerique, qui vocabulum Prophetiæ in hoc loco de explicatione S. literarum intelligunt. Ex Pontificiis Erasmus, Guilielm. Estius, Bened. Justinianus, aliique. Ex Calvinianis Joh. Calvinus, Th. Beza, Nic. Zegerus, Imm. Tremellius, Joh. Henr. Heideggerus, aliique. Ex nostris B. Lutherus, Luc. Osiander, Matth. Flacius, Aeg. Hunnius, Frider. Balduinus, Georg. Weinrichius, Vinarienses, Sebast. Schmidius; Abrah. Calovius, aliique.

§. VII.

Progreditur verò Apostolus & ad prophetantes introducit ingredientem vel infidelem vel idiotam. *εἰσελθῆ δὲ, αἰτ, πρὸς ἁπλῶς ἢ ἰδιώτης.* Locus, in quem ingredi dicitur, ex v. 23. repetendus est, is nempe, ubi ait, *ἡ ἐκκλησία ὅλη σὺν τῷ αὐτῷ, tota in unum Ecclesia.* Ubi nempe totius cœtus publica celebrabatur congregatio. Existimat vir longe eruditissimus & celeberrimus, *Frider. Christian. Bucherius* in Fundamentis Fanaticismi, in prima illa, quæ plantabatur, Ecclesia, inque publica cœtus congregatione non uno modo cultum publicum celebratum esse. Præcessisse solennem illum in verbi divini prædicatione, inque dispensatione Sacramentorum, junctis utrobique precibus & cantilenis, consistentem, successisse exercitium quoddam sacrum, quo ii, qui ad sanctum ministerium præparabantur, prophetando, i. e. Scripturam interpretando, canendo, precando, linguis loquendo, adstantibus & audientibus, quibuscunque collibuerit ex plebe,

ad

ad futura se officia disposuerint. Cum quibus, quia & audientibus congregari, dubiaque sua exponere, aut meliora etiam adferre, licebat, ipsique hi prophetarum filii in ejusmodi exercitia, gloriæ cupidi, cum ardore ferebantur, duobus vel tribus simul disputantibus, factum esse, ut confusio non exigua inter docentes discentesque exoriretur. Nec enim probabile esse, ipsum solennem Ecclesiæ cultum his tam foedis maculis, qualis perstringit Apostolus, obnoxium fuisse. Istud verò si verum sit, frustra ad has congregationes, in quibus & laicis loqui, aliosque vel instruere vel adhortari vel castigare liceret, à Collegiatis Belgis, tum etiam ab iis in nostramet Ecclesia, qui hunc morem in Collegia, quæ vocabant, Pietatis vel Biblica introducere allaborant, provocari ostendit. Quæ loci Paulini expositio, ut rationibus suis non destituitur, unde & cum Cornelio à Lapide eandem non rejicere vult *D. Calovius* ad h. l. ita, si & communem sequamur sententiam, collegialem istum in ipsis sacris conferendi colloquendique morem neque subsidium adferre Collegiatismo Batavo, neque novis istis, quæ à pietate nuper denominabant, quæque ardentem quidem introducta in summum hodie frigus apud ipsosmet collegiatos desierunt, conventibus robur addere è nostris omnium fusissime accuratissimeque demonstravit singulari in hanc rem opere ingens hujus Academiae decus *Jast. Christ. Schomerus*, idemque egerunt post Calvinianos ipsi quoque Arminiani, interque eos præcipue *Phil. à Limborch. VII. Theol. Christ. c. III. & Steph. Curcellæus* libro de Eccl. 'J. C. c. IIX. §. XI. Nobis verò cum princeps scopus sit occultarum cogitationum manifestatio, ex loco nostro Paulino dilucidanda, in hanc tractationis amplitudinem digredi haud licet.

§. VIII.

Qui ad hos congressus intrabant, in duas rediguntur classes, τῶν ἀπίστων καὶ τῶν ἰδιωτῶν. Qualem hoc loco Paulus per infidelem intellectum velit, ex evolutione vocabuli τῶν ἀπίστων, quod, ut omnibus notum est, τῇ πίστει opponitur, quæ
C 2
variis

variis acceptionibus obnoxia est, facile patescit. Sumitur vocabulum fidei alias de fide politica & civili, cujus usus in contractibus & communi vita est. 2. Reg. XII, 15. XXII, 17. quæ licet etiam in Christianis requiratur, hoc loco tamen Apostolus ad eam, ceu ex se clarum est, non respicit, nisi secundario & tralatitio. Neq; etiam huc pertinet sola fides historica, quæ ultra assensum non ascendit, adeoq; in eo solum acquiescit, quod de DEO rebusque divinis revelata pro veris habeat, cujusmodi fides in impiis & dæmonibus est, Jac. II, 19. Sed vocat Apostolus infideles respectu fidei, qua illa sumitur pro Religione, quæ aliquando fidei vocabulo designatur, Rom. I, 8. Galat. VI, 10. A qua parum differt fides, quæ vulgo appellatur objectiva, seu ea quæ creditur, quæ est doctrina, cui fides adhiberi debet. Rom. XII, 7. Galat. III, 23. Epist. Jud. v. 3. Quam qui assensu recipiunt, comprobantque, fidem habere subjectivam in Scholis dicuntur, quæ est in Intellectu & voluntate fidelium, & rem doctrina traditam apprehendit Rom. X, 17. Quæ cum ad apprehensionem usque objecti credendi, utpote promissionum divinarum, homini peccatori ob Christi meritum & satisfactionem factarum, progreditur, eoque justitiam & spem salutis æternæ apprehendit, fiducia- lis, justificantis item & salvificæ nomine vulgò venit. Rom. III, 28. X. 4. *ἄπιστος* itaque per ipsam privandi particulam hæc universa negat, unoq; verbo hominem vel gentilem vel Judæam denotat, fide vel quacunq; destitutum, vel certe Christiana, qui extra Christum constitutus, ab alienatus à Politia Israël, & peregrinus testamentorum, promissionis nullam spem habet, uti loquitur Paulus Ephes. II, 12. Quanquam enim *ἀπίστος* voce vulgo apud nos & ille veniat, qui fide justificante destitutus, quanquam habeat sacrarum rerum etiam Christianarum notitiam, iisque assensum præbeat historicum, tamen perpetuo quodam scripturarum usu compertum est, hoc nomine venire hominem vel gentilem vel Judæum, vel eum certè, qui in quibusdam saltem Christi doctrinæ fidem non adponit. Videatur nunc Actor XIV, 2. 1. Corinth. VI, 6. VII, 12, 13, 14. Marc. IX, 19. Quo sensu in nostro quoque loco accipi ne dubitari quidem debet.

§. IX.

ἰδιώτης vocabulum paulo majori dubitationi videtur esse obnoxium. Apud scriptores recentiores idiota est quicumque homo simplex & ex plebe. Juris Consultis Anglis teste *Rastallo* apud *Dufrenium* Idiota dicebatur olim à natura stultus, qui numerare non posset 20. denarios, & patris matrisque nomina ignoraret, vel quam aetatem habeat, quique ingenio adeo privatus est, ut magistro adjuvante legere ac discere non posset, vel ulnam panni mensurare. Apud Xenophontem libr. II. Pæd. milites gregarii Idiotæ appellantur. Glossarium vetus: *Idiota, rusticus, rudis*. In Ecclesia Romana Idiotæ appellantur Monachi, qui vulgò conversi dicuntur, & nullo ordine Ecclesiastico sunt donati, apud *Allatium* de Narthece vet. Ecclesiæ p. 15. Antiquioribus temporibus in Ecclesia Idiotæ dicti sunt, quibus *οἱ μεμνημένοι* mysteriis initiati seu Ecclesiastici opponebantur. Gagneius ex Severiano: *Idiota est catechumenus*. Primasius: *idiota est neophytus*. Huc etiam facere videtur Autor Comment. In Epistol. Paulin. qui Hieronymi operibus subjicitur p. 321. ita scribens; *Idiota nuper credentes dicuntur*. Quare *Suicerus* in Thes. Eccles. generatim Idiotam describit, hominem privatum, qui non negotia publica, sed tantum res suas tractat, atque adeo homo plebejus est & è medio vulgo. Et *J. C. Dietericus* in Antiquitatibus: *Idiota significat proprie hominem plebeium & nullo dignitatis munere fulgentem, illiteratum item & imperitum, qualis plebs plerumque esse solet*. Nec ab hac Idiotæ significatione deviat usus hujus vocis Biblicus. Ter legitur in hoc ipso Pauli, quem tractamus, loco, v. 16, 23, 24. & in Actis c. IV. 13, itemque 2. Corinth. XI. 6. In his autem duobus postremis locis aperte vox *ἰδιώτης* literato opponitur: noverant, ait Lucas, quod Petrus & Johannes, quippe olim piscatores *ἀγράμματοι εἰσὶ καὶ ἰδιῶται*, illiterati essent & Idiotæ: & ipse Paulus de se ait, quod sit *ἰδιώτης τοῦ λόγου*, illiteratus sermone, i. e. nulli sermonis cultui deditus, non alius ac homines vulgaris sortis. Nec tamen repugnat, quod vox ab *ἰδιῶ*, proprius deducta hominem proprie privatum,

suoq; lari adhærentem significare videatur. Frequenter enim contingit, ut voces ob connexionem rerum proprio sensui adhærentium in connexa egrediantur, inque his frequentius libentiusque quam in proprio nidulentur. Homo privatus, qui nec in publico officio constitutus est, nec ad illud adspirat, rarò invenitur, nisi illiteratus. Unde mirum non est, de illiterato usurpari. Esto etiam reliqua, quæ privatis hominibus adhærent, utpote ingenium in aliis extra eruditionem rebus, non satis excultum, nonnunquam hac voce enunciari. Ut cum Paulus dicit sermone se idiotam esse, quasi linguam privatorum hominum more non probè excoluisset. Sufficit nempe ad Idiotæ de aliquo usurpandam vocem, ut in uno, nonnunquam in altero, interdum in pluribus homines plebei & illiterati indolem referat. Quod si hic homo simplex, neque ad res altiores capiendas idoneus intelligeretur, non equidem ad convictionem de peccatis, eorumque detectionem confessionemque redigi posset; siquidem seria & intima agnitio peccatorum omninò res est altioris indaginis, dum amor immoderatus atque peccatum in nobis habitans peccata etiam proæretica sæpius palliare studet, ut silentio involvam peccata nobis incognita, quæ etiam homines regeneratos fugiunt, ita ut quotidie cum Davide orare necesse habeant: *munda me, Domine, ab occultis*. Psalm. XIX. 13. Quare ex vulgari vocis usu & convenientia circumstantiarum textus firmū maneat, Idiotam intelligi hominem ex vulgari hominū sorte, qui quantum libet ingenio polleat, Sacrarum tamen Scripturarum sit imperitus, ein Welt-Kind / daß sich zuvor wenigumb Gottes Wort bekümmert / und dann und wann curiosität halber in den Convent der Propheten kommen ist. Nec enim cum *Heideggero* facere possum, qui Idiotam interpretatur: *imperitum mundanæ eruditionis*; cum nec omnis Idiotæ imperitus sit mundanæ eruditionis, & qui inter mundanæ eruditionis peritos conventus propheticos frequentarunt, æque convinci suorum peccatorum potuerint, ac qui erant omnis eruditionis rudes. Ex quo simul ad oculum

lum patet, quænam differentia inter infidelem & Idiotam intercedat, nempe ut ille, uti & particula discretiva *ἢ aut*, aliqualem involvit differentiam, extra Ecclesiam sit, neque in ejus gremium adhuc receptus, hic verò in Ecclesia degens propter incuriam atque neglectum Christianismi exiguos quoque in fide & Vita habeat profectus.

§. X.

Id adhuc expediendum nobis est, quomodo dici queat, infidelem intrare conventum Christianorum, cum constet, quod ejusmodi hominibus tunc temporis id non licuerit, odio inter utramque partem inveterato & Vatiniano intercedente. Ast enim verò, cum gentiles & numero & potentia prædominarentur, quis eosdem aditu ad Ecclesiam prohibere potuissent? Jam ex charitate Christiana tenebantur Christiani gentiles quocunque modo ad Ecclesiæ consortium invitare, & invitos compellere, juxta illud: *Compelle intrare*; qui itaque aditum ipsis ad sua sacra interclusissent? Qui nisi per verbi divini prædicationem converti & ad Ecclesiæ consortium aggregari non potuerunt.

§. XI.

Jam quid in hoc conventu vel Idiotæ vel infideli contingat, porro exprimit Paulus: *ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων*. *Convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus*. Tralatitium est, vocem *ἐλέγχειν*, quæ alias τῷ ἱπποκρίτην solet opponi, idem significare ac *refellere*, refutare, ita, ut illa in refellendis falsis dogmatibus, hæc in perversis moribus emendandis occupetur. De quibus videantur loca 2. Timoth. III. 16, IV. 2 Tit. I. 9, 16. Sed perpetuum hoc non est. Nam usurpatur frequentius vocabulum *ἐλέγχειν* in hac amplitudine, ut pro objecto non tantum habeat errores circa fidem, sed & fugienda circa mores. Videantur loca Apocal. III. 19. 7oh. II. 9, 46. Matth. XII. 15. Luc. III. 19. Jac. II. 2, 1. Tim. V. 20. *Peccantes argue*. Ex quo Magnif. Dn. D. Carpzov. dispp. Acad.

Acad. p. 741. Hinc vulgò *ἐλεγχος* geminus est, theoreticus, qui heterodoxiam, & practicus, qui perversam vitam corrigit. Ad utrumque pertinet officium Spiritus S. elencticum, quo irregenos & infideles arguit propter peccata, ut universim omnia, ex praviis intellectus erroribus orta, ita praeprimis interna, quae ratio pro peccatis non agnoscit, Rom. VII, 7. idque vel per conscientiam ejusque suggestiones, quibus Spiritus S. se insinuare saepius easque ex somno quasi excitare solet, vel per praedicationem legis aut ejus dictum quoddam severius, animum ut in se redeat, percellens, vel per internam quandam excitatam per verbum commotionem & cordis impulsu post commissum peccatum, 2. Sam. XXIV, 10. interdum occasione crucis, Genes. XLII, 21. Si perfectus sit Elenchus, tria concurrunt, primò manifestatio erroris vel delicti, de qua consulenda dicta Joh. III, 20. Ephes. V, 11. & 13. Deinde convictio, pro qua imprimis faciunt Joh. IIX, 9. & 46. Denique objurgatio, de qua expende loca Luc. III, 19. Matth. XII, 15. Quae singula & hic locum habere nihil impedit. Nec ab elencho multum differt *ἀνάκρισις*. *Ἀνακρίνειν* enim pari modo aliquam perscrutationem, accuratam investigationem, dijudicationem juxta conscientiae amussim, item discretionem ab aliis innuit, testante id loco Actor. XVII, 11. 1. Cor. IX, 3. hinc etiam in Scripturis usurpatur de quaestione habita Actor. XII, 19. XXII, 8. quippe qui modus optimus est alium convincendi atque redarguendi. Quanquam verò hæc ita se habeant, videtur tamen omnino τὸ ἐλέγχειν ad errores mentis, & τὸ ἀνακρίνειν ad vitia voluntatis referendum esse, partim quod & alibi τὸ ἐλέγχειν cum similibus vocibus conjunctio hanc differentiam insinuet, utpote 2. Tim. III, 16. partim quod hic *ἐλεγχος* & hæc *ἀνάκρισις* correspondere videantur, ille quidem πρὸς ἀπίστοις, seu gentilibus, quorum errores idololatriæ redarguendi fuerant, hæc vero πρὸς ἰδιώταις, qui cum meliori fuissent sacrorum doctrinâ instructi, impietas illorum convincenda fuerat & condemnanda.

§. XII.

Restat, ut in hac convictione eos consideremus, à quibus convincendi fuerant infideles & idiotæ. Quos Apostolus voce ὑπὸ πάντων designat. Plerique, ut video, intelligunt ipsos prophetas, à quibus omnibus sint redarguendi, ut æqualem in omnium prophetarum prædicatione virtutem fuisse intelligeretur. Estius *per doctrinam omnium eo modo prophetantium*. Cornelius: *ab omnibus doctoribus & concionatoribus*. Ita & Menochius. At alii una cum prophetis & alios auditores, imprimis colloquentes, intelligunt. Balduinus: *Convincitur ab omnibus. Omnes enim audientes testimonium conscientie sue habent, quod vera sint, quæ audiunt, & quod recte damnatus sit infidelis & Idiota ob impietatem suam, aut alia occulta peccata.* Qui prius defendunt, connexionem citra dubium se tuentur. Dicitur enim in eadem verborum cohærentia: πάντες προφητεύουσιν, omnes prophetant, & statim iterum: ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, refellitur ab omnibus, &: ἐνακρίνεται ὑπὸ πάντων, dijudicatur ab omnibus. Qui itaque per prius illud: πάντες notati fuerant, illi videntur & per posterius intelligi. Qui posterius defendunt, vocem: πάντες in priori versu antecedente manifeste ajunt restringi ad certos homines; omnes nempe prophetantes, at in posteriore absolute poni, adeoque & absolute intelligendam esse. Quin & Balduinus vocem πάντες, etiam primo loco positam de prophetis pariter & reliquis auditoribus, cum prophetis scilicet sententias conferentibus, adeoque certo modo etiam prophetantibus, manifeste exponit. Quo pacto hæc objectio foret elisa. Neutra harum expositionum fidei analogiam lædit, quanquam posterior nobis quidem videatur probabilior.

§. XIII.

Sensus igitur est, quod prophetans de DEO & ejus vero cultu, de DEI potentia, bonitate, justitia, sapientia, de Idololatria, & variis gentilium corruptelis, de virtutibus & vitiis, de eorundem poenis, temporalibus & æternis, verba faciat, & per communicationem (quæ figura concionatoribus admodum familiaris, auditorioque perquam utilis est) doctorum

etorum explicationem spiritu ac virtute plenam proponat, & quaestione quasi ad auditores directa, peccata, seu per errores in dogmatibus fidei, seu per actiones in decalogo prohibitas, hactenus commissa, hucusque verò per ignorantiam vincibilem seu invincibilem seu pravæ dispositionis nondum explorata, neque apud sese agnita, è tenebris quasi in lucem producat, coram eorum conscientia tamquam in solis mensa ponat & manifestet, atque ita eos convincat, sideretque, ut etiam reluctante vetere Adamo fateantur, se hactenus in exitioso errore & in peccatis æterna damnatione dignis hæsisse. Pulchrè Estius: infidelis conferens errorem, in quo versatus fuit, itemque superstitiones suas & immunditias ac cæteras actiones vitæ suæ, cum ea doctrina, quam audit in Ecclesia, clare videt suam iniquitatem & turpitudinem. Similiter Idiota de peccatis & pravis affectibus, quibus ex ignorantia laborabat, ex eadem doctrina apud se convincitur ac reus ostenditur. Et ratio manifesta est. Cognita namque regula, statim per regulæ applicationem cognoscitur, quicquid iniquum est & à regula devium.

§. XIV.

Denique progreditur Apostolus ad effectum ex elencho atque redargutione resultantem, quem triplicem constituit: occultorum cordis manifestationem, reverentiam DEO, ob sui à statu, in quo hæserat antea, perquam infelici, conversionem, exhibitam, & ingenuam de Christianæ Religionis veritate confessionem. Primum illum exprimunt verba: καὶ ὅτω πᾶν κρυπτόν τῆς καρδίας αὐτῆς φανερὰ γίνεται. Connectit Apostolus hunc versiculū cum antecedente per particulas καὶ ὅτω, & sic vel ita. Nonnulli codices olim legerunt ὅτω γὰρ, quod à latinis per particulam: Sic enim conversum est, quod verò ab Ambrosio non agnoscitur, nec legitur etiam in emendatioribus codicibus. Credo τὸ καὶ in γὰρ à recentioribus quibusdam mutatum esse, ne repetitio earundem vocum

mo-

molesta legenti esset. Verba vero: *occulta cordis manifesta fieri*, nullam prorsus habent sive quoad λέξις sive quoad sensum difficultatem. De modo tantum manifestationis quaestio est. *Heideggerus* generalissime verba accipienda esse opinatur, nempe si Idiota vel infidelis audiat à prophetis, tanto cum Spiritus robore non mysteria tantum fidei, ad generandam inde veram in auditoribus sapientiam, exponi, sed quo pacto ad praxin illa fidei & vitæ Christianæ deduci debeant, ostendi, sique ea omnia intra animum suum explorato vitæ ante actæ statu, admittat, tum verò manifestum fore, qualis homo ille vel idiota vel infidelis esset, an DEUM timeret, an victas dare manus & conscientiae bonæ studere velit, quid DEUS in ipso operari dignetur, an in induratione sua persistere velit, nec ne? Credo, huic opinioni animum adplicuisse doctorem Reformatum, ut grandes illas controversias declinaret, quæ inter plerosque interpretes discutiuntur: intelligaturne hic immediata & miraculosa inspectio cordis Idiotæ & revelatio ejus, quod in eo latebat, per Spiritum, quem vocant, discretionis, inter extraordinaria tum temporis dona connumeratum, an verò manifestatio, verbi divini virtute facta, eum in finem, ut agnoscerentur latentia in animo peccata? Quam verò Controversiam sub finem sectionis hujus philologicae discutiemus. De cætero generali isti cordis manifestationi obest naturalis hujus locutionis intellectus, in quem ferimur, quam primum in aures nostras illabatur. Revelari enim occulta cordis dicuntur, quando quod in illo abditum latuit, in lucem producitur. Unde eodem sensu verba intellexerunt, quotquot illa & veterum & recentiorum doctorum unquam exposuerunt. Id igitur manifestum est, cujus idiota & infidelis convicti & dijudicati fuerunt, cujus gratia in terram prolapsi DEUM, ne id iis in illorum exitium & damnationem imputaret, adorarunt, & propter quod Spiritum DEI, per Apostolos & Prophetas loquentem, atque adeò Christianæ Religionis veritatem ipsis commonstrantem, summa cum reverentia celebrarunt. Id autem nihil aliud esse

esse potest, quam errores intellectus & scelera voluntatis. Hæc verò vocantur τὰ κρυπτά sive occulta, partim quia ipsi idiotæ & infideli, utrum veri nominis peccata & errores exitiosi essent, ignotum fuerat, partim quia alios latebat, utrum illi flagitiis his illisve essent commaculati. Eo enim modo & τὸ κρυπτόν de Christo dicitur, quod Hierosolymam ascenderit ὡς ἐν κρυπτῷ, quasi in occulto, eo quod ascensus ipsius & necessarios Servatoris & Judæorum primores, ne periculum ipsi crearent, non verò alios, latebat. Joh. VII 10. Et de extremo die dicitur, quod in eo Christus sit judicaturus τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων non quod sibi ipsis essent incognita, sed quod aliis. Rom. II, 16.

§. XV.

Manifestationis modum autem quod concernit, *Thomas Stapletonus*, Doctor Pontificius, adversus *Witthackerum*, Anglum, disputans, asseverat, ipsos prophetantes infidelium & idiotarum cogitationes vel de scrupulis fidei, vel de erroribus in animo latitantibus, vel de occultis cupiditatibus & variis imperfectionibus publice revelavisse, totique cætui adstanti palam fecisse, eo modo quo Paulus Ananiæ & Saphiræ fraudem detexerit. Act. V, 1-20. Amplectitur hanc sententiam *Hugo Grotius*, & exemplo à Maldonato adducto; (quod semel tantum in Scripturis legi nescio quo errore in Vindiciis suis ait *Andr. Prucknerus*) addit exemplum Christi, Samaritidi omnia quæ fecerat, dicentis Joh. IV, 29. & *Elisæ Gehasio* manifestantis, quicquid argenti vestiumque à Syro accepisset, 2. Reg. V, 26. Sed verò verosimile non est, Prophetas auditores suos, imprimis quod eorum malas cupiditates & opera vulgo incognita attinet, in publicum pudorem conjecisse, quos eo ipso & alios à frequentando tam pio exercitio, & per id à Conversione ad Christianismum deterruissent. Potius in Conversatione cum infidelibus summa usi fuerunt moderatione & mansuetudine. Id ad prudentiam Theologicam spectabat, qua simplices quidem esse debebant, sicut

sicut columbæ, sed tamen prudentes simul tanquam serpentes. Quapropter etiam Paulus de se ipso dicit, quod astutus fuerit, Corinthiosque pia quadam fraude ceperit, modo ut aliqui salvarentur, 2. Corinth. XII, 16. Recte itaque D. Calixtus in Exposit. literali: *occulta sunt manifesta non aliis, sed ipsi illi, qui intraverat, cujus conscientia expergiscit, agnoscit errores, ignorantiam & peccata sua, & percellitur sensu judicii divini, ut qui antea miserum sui ipsius statum non intelligebat, & securus sanam doctrinam despiciebat, jam veritati manus dare cogatur.*

§. XVI.

Secundus convictionis effectus à Paulo exprimitur: καὶ ὁ ἴσως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ. *Et ita cadens in faciem adorabit DEUM.* Repetitio particularum: καὶ ὁ ἴσως consequentiam hujus actus ex actu priore, cogitationum manifestatione, insinuat, quam cum à DEO per prophetarum verbum factam esse, intra sc. se persentisceret idiota, non poterat non ex admirabili hac & quasi miraculosa animi sui factorumque denudatione, metus quidam Numinis exoriri, ut dispiceret, quærereturque, quî conciliare sibi DEUM, idololatriâ factisque turpissimis offensum, gratiamque ejus possit ambire. Indicant itaque hæc verba intimam cordis penetrantissimamque contritionem, qua talis homo à propheta donis extraordinariis instructo, vi verbi divini ita percelleretur, ut non tantum humillima sui ad terram usque submissione indignitatem suam testaretur, victum se esse divinorum argumentorum virtute aperte professus, sed etiam publicum reverentiæ erga DEUM suæ testimonium adjecta adoratione ederet. πίπτειν εἰς πρόσωπον concisior locutio est, quæ expressius repræsentatur 2. Paralip. VII, 3. ubi narratur, quo pacto consummata templi dedicatione ignis de cælo delapsus sacrificia consumserit. Quo facto omnis populus cadebant in genua, facie ad terram prostrata super pavementum. Itaque primum in genua sese demittebant, deinde faciem flectebant ad terram, ita ut ipsi pavimento allideretur. Erat quidem

& alius sese humiliandi modus, ut non toto corpore terram contingerent, sed faciem tantum inclinarent ad terram, non aliter forte ac hodie reverentiæ causa versus terram quodam modo corpus inflectimus, id quod de mulieribus, ab angelo resurrectionem Christi annunciante perterrefactis dicitur: κλινῶσιν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, Luc. XXIV, 5. *cum declinarent vultum in terram.* Ut autem hoc reverentiæ & timoris signum fuerat: ita majorem metum & humilitatem tota corporis in terram usque prostratio, adeò ut & ipsa facies terræ incumberet, arguebat. Faciem enim ipsi terræ pavimento allisam, quousque ad DEUM precarentur, fuisse, ex eo manifestum est, quod cum Josuæ de clade, quam ab Aitis acceperant Israelitæ, nunciatum esset, in faciem is ita ceciderit, ut DEUS eidem acclamaverit: *Surge, quare jaces in facie tua?* Jos. VII, 10. Quo magis & profundius itaque faciem demittebant, eo demissiore humilitatem testabantur. Quod præcipue fiebat eo casu, quo in terrorem quasi Panicum conjiciebantur. Utpote cum discipuli in monte Tabor vocem de cœlo audientes, ἐφοβήθησαν σφόδρα, *timuerunt valde*, & cadebant in faciem, Matth. XVII, 6. Ita cum angelus Gabriel ad Daniele propius accederet, *pavens corruit in faciem.* Dan. IIX, 17. Quanquam verò nonnunquam videantur solius reverentiæ causa in faciem procidisse, cujus rei exempla legas in Abrahamo, Genes. XVII, 3. in Josua, c. V, 14. in Manuah cum uxore, Judic. XIII, 20. in Ruth. c. II, 10. in Abigail, I. Sam. XXV, 45. in Araphna, 2. Sam. XXIV, in Mephiboseth, 2. Sam. IX, 6. in universò populo Israelitico. I. Reg. XII, 39. In Obadia, I. Reg. XII, 7. in Nathane, I. Reg. I, 23. in Saule, I. Sam. XXII, 14. in fratribus Josephi, Genes. XLII, 6. in angelis, Apoc. VI, 11. in leproso Luc. XVII, 15. Quin & in summa lætitia idem faciebant. Utpote cum Israelitæ, Aarone iisdem benedicente, DEOque sacrificium ejus igne cœlitus delapso consumente, *adplaudentes cadebant in facies suas.* Lev. IX, 24. Eodemque ritu gaudium suum declarabat Joab. 2. Sam. XIV, 22. & Ahimaaz, 2. Sam. XII, 28.

In

In tot tamen exemplis semper conspiciebatur simul ingenuus timor, honesta verecundia, demissa humilitas, quæ nonnunquam se vel in tristitiam vel in terrorem, vel in preces, vel in lachrymas, vel in clamorem ad DEUM, vel in gratiarum actionem & lætitiā resolvebat. Ipse Salvator noster morti vicinus, cum anima ipsius tristis esset usque ad mortem, *cadebat in faciem*, deprecabaturque passionis acerbæ calicem. Matth. XXVI, 39. Cum DEUS ob intestabilem populi malitiam eundem è medio tollere vellet, in summum mœrorem coniectus Moses in faciem procidebat, clamabatque ad DEUM, Num. XVI, 22. Idem fecit, populo adversus DEUM murmurante. Num. XX, 6. Cum Raphaël se Tobia filiosque ipsius manifestaret, ut quem homines esse putaverat, angelum fuisse experirentur, *perturbati primum sunt & perterriti*, quod coram tanto angelo non ita semper se gesserint, ut DEI legato conveniebat, tum verò humilitatem suam & eorum, quæ sequius egerant, agnitionem testaturi, *cecidit super facies suas, quia timebant DEUM*, eundemque gratiosum sibi reddere adnitebantur, denique summo cum pectoris sui tripudio *opera ejus magna & mirabilia confessi sunt*, Tob. XII, 16. 22. Quis verò dubitet, quin omnia ista singulaque in idiota & infideli, intra sese per prophetiam de Veritate religionis Christianæ, vitæque ante actæ impuritate convictis, diversorum affectuum quidam quasi concursus deprehensus fuerit, ut modo recordatione idololatriæ & impietatis perterriti indignos se, quibus ignosceretur, reputarent, modo divinæ miserationis memores spem remissionis indubitatam conciperent, modo publica in omnium oculis confessione humilitatem suam & reverentiam DEO & Ecclesiæ ipsius testarentur, modo præ summa animi in DEI misericordia conquiescentis lætitiâ grati cordis sacrificia offerrent? Quæ præterea universa *προσκύνησις*, seu religioso adversus DEUM cultu, tanquam futuræ in fide constantiæ documento, confirmant. Erat enim apud antiquos *προσκύνησις* non à *προς* & *κύων*, *canis*, quasi canum adulantium morem, qui adorat, imitaretur, sed à *προς*

θεός & κυέω osculor, ritus, quo venerari præsentem manu ori admota, qui etiamnum apud civiliores nationes non tam orientis quam occidentis perdurat, solebant. Unde & *adorationis* vox, quasi ab *ad* & *ore* deducta, descendere quibusdam videtur. DEOque tributa perpetuo usu & agnitionem summæ Majestatis in DEO & in homine subjectissimam ad omne obsequium obligationem involvit.

§. XVII.

Sequitur postremus convictionis effectus, cum dicitur infidelis vel Idiota *ἀπαγγέλλων*, ὅτι ὁ θεός ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστίν, *denuncians, quod DEUS revera sit in vobis.* Quamquam nonnulli codices legant: *ἀναγγέλλων*, utriusq; tamen eandem denunciandi & renunciandi significationem esse vel inde liquidū est, quod cum apud Marcum dicantur porcorū custodes renunciasse oppido, (*ἀνήγγειλαν*) quæ circa porcos à Christo facta fuerint c. V. 14. id Lucas altero vocaculo (*ἀπήγγειλαν*) exprimat, c. II. 34. Non additur à Paulo, quibus denunciaverit. Unde plerique interpretes ipsam Ecclesiam, in qua convictus fuerat, intelligunt. Beza tamen innui potius eos existimat, qui infideli aut idiotæ familiares antea fuerant, utpote urbis cives, quando ad illos fuisset ab hoc conventu reversus. Nec diffiteor, hanc mihi præ altera sententiam veri similorem videri. Video enim, quotiescunque alibi Scripturarum denunciari vel renunciari quidpiam dicitur, de re alibi, non inter eos, quibus denunciatur, gestâ sermonem esse. Nam Apostoli Evangelium de Christo iis in locis, in quæ pervenerant, renunciabant. 1. Joh. I. 35. & qui fideles facti fuerant, Apostolis renunciabant, quæ antea fecerant. Act. XIX. 18. Atque sic alibi passim. 2. Corinth. VII. 7. 3. Joh. IV. 25. V. 15. Marc. V. 19. XVI. 10. 1. Petr. I. 12. 1. Thess. I. 9. Actor. XXVI. 3. Joh. XX. 18. Hebr. II. 12. Matth. XII. 18. XXII. 10. Luc. XIV. 21. VII. 32. Actor. XI. 13. XXIII. 19. Luc. II. 20. Nec ulla ratio est, cur à consueto hoc significato hic recedamus. Quin potius connexio suadet, ut cum in antecedentibus prædicaverit, quod

quod convictio ipsius toti concioni manifesta facta fuerit, laudemq; DEO pro tanto beneficio dederit, nunc fidem suam quoque annunciet aliis extra conventum Propheticum fratribus suis in medio cætu, Hebr. II, 12. prædicetque admirabiles virtutes ejus, qui evocavit ipsum è mediis tenebris ad ineffabilem lucem, 1. Petr. II, 9.

§. XIX.

Profitetur autem infidelis & idiota, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὁμῖν ἐστίν. Duo dicit, quod DEUS in ipsis sit, & quod revera in ipsis sit. Ipsum τὸ esse in DEO non ἀπλῶς accipiendum est, quo pacto & gentilibus ipsis ignotum non fuerat, DEUM in omnibus esse, cum & ipsius genus nos esse Poëta dixerit, Actor. XVII, 28. sed cum ἐμφάσει, eo scilicet modo, quo in aliis non est, ex quo in ejusmodi conventibus DEUM esse Christiani professi fuerant, nempe vel immediato Spiritus afflatu, vel virtute & efficacia persuadendi supernaturali. Quo sensu magi Ægyptiaci virtutem miraculorum Mosaicorum præ vanis suis præstigiis sentientes, exclamarunt: *digitus DEI hic est*, Exod. II, 19. Aut ut Nebucadnezar ad Daniele: *Verè DEus vester DEus Deorum est*, Dan. II, 47. Quod eo magis ad exemplum infidelis nostri quadrat, quod hanc professionem eidem eadem omninò causa expresse, nempe *occultorum revelatio*. Ut enim Nebucadnezar ideo DEUM Danielis verè DEUM Deorum esse prædicaverat, quia sit נִלְגָּל רִי, *revelans occulta*: ita quoque infidelis noster professus fuerat, occulta cordis ipsius manifesta facta virtute DEI Christianorum fuisse. Quin imò & Nebucadnezar enunciatum suum de DEO memorabili additamento: *ὡς ἰσχυρὸν*, *ex vero* circumscribit, ut eundem nempe non esse fictitium quoddam Numen, cujus generis innumera apud gentiles vulgo venditentur, sed verum indubitatumque innueret: ita & Pauli infidelis confessionem suam eadem notula ὄντως, vere & reapse (non φαινομένως & apparenter tantum) circumdat, ut credere se ostendat, quod propheticè non à malo Spiritu, tanquam insani &

arreptitii, gentilium more, sed à vero veri DEI Spiritu, qua & ipsa hominis natura subjugari & fides in animo contra omnem rationem excitari possit, pectoribus eorum indat, moveantur, veriusque de iis dici queat, quam quod de gentilium diis dixerat Poëta: *Est DEUS in vobis.*

§. XIX.

Antequam autem Sectionem hanc exegeticam finiamus, ultimo loco controversia expedienda est, an nempe Apostolus in dicto nostro loquatur de revelatione per verbum ordinaria, an verò extraordinaria & quæ fiebat per donum discretionis spirituum, h. e. an ingredientium cogitationes Prophetæ ex immediata revelatione divina agnoverint, adeoque sermones suos ad illorum statum habitumque direxerint, ut illi animadvertere potuerint, ipsorum cogitationes & actiones à Prophetis, DEO ipsis revelante cognosci? An verò nesciverint statum audientium, & solo verbo prædicato illi fuerint perculsi? An denique vel utrumque asserendum, vel de utroque dubitandum sit? Considerat hanc Controversiam ex instituto Celeberrimus hujus quondam Academiae Doctor, *J. C. Schomerus*, Collegiatismi disputatione secunda, ubi §. 32. consideratis utriusque opinionis fundamentis pronunciat: *quia nostratum plerique per prophetas in loco Apostolico doctores Ecclesie intelligant, non incommode nos posse bona cum gratia collegiatorum, qui propheticum axioma in veris & ad primævum morem institutis presbyteris requirunt, utramque sententiam combinare, quando quidem credibile sit, quod Apostoli præ cæteris illos Ecclesiarum constituerint Episcopos ac doctores perpetuos, qui insignioribus pollebant charismatibus, tanquam divinitus jam ad eam rem designatos.* Id quod & nobis iam visum est supra §. 3. Et quidem de ordinario tantum Ecclesie doctorum seu prophetarum officio locum Apostolicum exponunt, quotquot allegato loco sive è Pontificiis, sive è Reformatis, sive è nostris nominati à nobis fuerunt. Inter eos verò qui de solis extraordinariis Spiritus S. donis, nominatim de dono discretionis, locum intelligunt, nescio utrum
ce

ceu primum referre debeam patrum vetustissimum *Irenaeum*,
 qui libr. V. c. 6. *multos, ait, ex fratribus audimus in Ecclesia, qui*
Prophetiae dona consecuti sunt, & omni linguarum genere per Spiritum
loquuntur, & ad hominum utilitatem occulta in lucem proferunt, at-
que arcana DEI mysteria exponunt. Quæ ex illo verba excerpfit,
 atque in quintum *Histor. librum*, illiusque c. VII. transtulit
Eusebius. *Irenæi itaque ætate adhuc discretionis donum super-*
fuerit necesse est. Inter Romanæ Ecclesiæ doctores *Corneli-*
us à Lapide ad h. l. ex dono, ait, discretionis spirituum, sive DEO
ipsius propheta, id est, concionatoris linguam regente, tanguntur & ar-
guentur occultissima cordis ejus vitia, ut putet, concionatorem sibi pro-
phetice loqui, quod tum frequens fuisse hinc patet. Proinde hos pro-
 phetas, id est, doctores & concionatores, etiam verè & propriè fuisse
 prophetas liquet. Consensit ex Arminianis *H. Grotius*, ex Soci-
 nianis *Jon. Schlichtingius*, ex Calvinianis omnium fuiffime *An-*
tonius Van Dale, libro de origine Idololatriæ. Urget cum pri-
 mis, Prophetarum vocem in sacris nunquam doctorem or-
 dinarium, semper eum, qui extraordinario ac miraculoso
 revelationis dono præditus fuerit, significare. Quod etiam
 agnoscant Patres omnes, *Clemens Alexandrinus, Tertullia-*
nus, Hieronymus, Ambrosius, Hilarius, Chrysostomus, The-
ophylactus. Idque de loco nostro eò verius esse, quod in
 toto illo C. XIV. ut & antecedente I. Corinth. XII. de meris
 donis extraordinariis agatur. Sed præterquam quod diffici-
 li opera defuncturus sit *Vandalus*, si omnia ista loca, quæ
 prophetiæ vocem pro mera doctrina Theologica, abstracto
 vaticinandi & discretionis dono, usurpari ex gravissimorum
 Theologorum sententia suo supra loco diximus, ab hac si-
 gnificatione liberare voluerit, omnis hæc difficultas cessabit,
 si cum *Schomero* dixerimus, utrumque prophetarum genus
 ab Apostolo intelligi, cum utroque hoc ministrorum Eccle-
 siæ genere tum indiguerit plantanda Christianorum Ecclesia.
 Neque obstat, quod occultas cogitationes revelare solius DEI
 sit, nec ulli homini, nisi immediate à DEO edocto, com-
 petere possit. Nam si in cœtu Corinthiorum fuerint, qui
 E 2 ex

ex immediata revelatione aliorum occultas cogitationes cognoscere potuerunt, quales in complurimis Ecclesiis fuisse, iis, qui ordinariis donis instructi fuerant, immistos, non inficiamur, tum illos ad hanc notitiam immediata DEI opera per donum discretionis penetrasse, indubium est. Ex quo tamen non sequitur, nullos alios in Ecclesia Corinthiaca præter miraculosos hos presbyteros fuisse. Multo minus sequitur, ministros cæteros, ordinariis donis instructos, occultas auditorum suorum Cogitationes manifestare non potuisse. Ut enim hoc non potuerint per immediatam in corda penetrationem, ipsa tamen verbi ad facta hominis quælibet applicatione aperire corda & denudare eorum secreta, illorumque, quæ in iis latebant, convincere eosdem potuerunt. Quid enim aliud est, quod Apostolus de insita verbo divino, à quocunque prædicetur, virtute pronunciat, quod *penetret ossa atque medullas, Spiritum atque animam, judicans ipsas cogitationes, conceptus mentis?* Hebr. IV, 12. Qua de re infra dicetur. Non dissidentur hoc ii ipsi, qui de miraculoso tantum discretionis dono loqui Apostolum contendunt. Quos inter est Cornelius à Lapide, qui, alii, inquit, *occulta intelligunt peccata, quæ in infideli vel idiota latent, quæque ipse nescit esse peccata, e. g. cum nescit idolatriam & fornicationem esse peccatum, hoc ipsum sciet, cum prophetas ea arguentes & peccati insimulantes audiet.* Quamquam sententiam priorem huic præferat D. Lucas Osiander, postquam verba: *& sic occulta cordis ejus manifesta sunt, hac maza & pēgōes* circumscriptisset: *si hoc modo ulcus in corde ejus tetigeritis, quasi vobis omnes ipsius actiones essent notæ;* in vernacula nostra rem ita exprimit: *Wenn Ihr Ihme das Herz getroffen habt/ daß er bey sich selbst erkennen muß/ ihr habt von der Sachen geredet/ als wenn ihr Ihme in Herzen geseßsen/ und ihn innwendig und auswendig gekannt hättet.* Quin imò quo minus singulari DEI providentia sine tamen motu immediato nonnunquam fieri, nequaquam dubitemus, ut concionator ea, etiam præter intentionem suam, vitia sub censuram vocet, & graviter in illa invehatur, quibus dediti sunt, qui non studio sed forte fortuna sacris intersunt, memorabile Augustini

exemplum comprobat, quod enarrat c. XV. *Posidonius*. Ingressus fuerat templum quidam Manichæus, isque mercator. Augustinus, qui hominem neque noverat, neque viderat, argumentum sermonis sui præter consilium suum subito abruptit, & in elenchum adversus Manichæos deflectit. Ecce altera die vel post biduum venit quidam Firmus nomine, negotiator & intra monasterium sedente Augustino ad pedes ejus genibus provolutus lacrymas fudit: rogans, ut pro ipsius delictis Sacerdos cum suis Dominum deprecaretur, confessus, quod Manichæorum sectam secutus fuisset, inque ea quam plurimis annis vixisset, pecuniam etiam multam Manichæis, iis præcipue, quos vocent electos, incassum erogasset, ac se in Ecclesia per Misericordiam DEI fuisse ejus tractatibus correctum atque catholicum factum. Quod cum narrasset Posidonius, hanc subjicit crisin: *nos profundum consilium DEI pro salute animarum admirantes & stupentes, glorificavimus sanctum ejus nomen & benediximus, qui cum voluerit, & unde voluerit & quomodo voluerit, & per scientes & per nescientes animarum operatur salutem*. Unde & alibi suadet Augustinus, ante concionem ut oret minister, ut DEUS accommode ad auditorum captum & motum mentem & linguam concionantis flectat. Ita & ordinarius Ecclesiæ minister occultas hominis cogitationes DEO dirigente, non minus ac is, qui miraculoso discretionis dono ornatus est, in aprium Divini verbi virtute proferre potest, quantumlibet hic illustriori & eminentiori ratione eundem effectum producat. Atque hæc hætenus de Exegesi & Philologia Apostolici dicti pro instituti nostri ratione dicta sunt.

SECTIO DOGMATICA.

§. I.

Profluunt ex instituta hætenus oraculi Apostolici per tractatione Confectaria quædam, recenter enatis in Ecclesia nostra controversiis lucem adfundentia, de quibus si qualecunq; judicium meum eâ, quæ ætatem meâ decet, moderatione in altera hac disputationis parte exposuero,

fuero, rem non fecero puto à ratione studiorum meorum alienam. Cum enim *πάντα ἡ γραφή*, *omnis Scriptura*, adeoque & quælibet ejus particula ad *διδασκαλίαν* seu *doctrinam*, animo ad eliciendos ex ea reliquos in vita Christiana, sive exhortationis, sive castigationis, s. consolationis usus comprehendendam, ex singulari DEI consilio conducatur, eum præcipue in finem, ut *homo DEI* seu phrasi veteris Testamenti, Ecclesiæ Minister (cui vitæ conditioni ex parentum voto destinatus sum) perfectus reddatur, & ad omne illud sacri Ministerii opus instructus, opera mihi danda esse videtur, ut cum ad tractandam *ῥηθῶς* scripturam ipsam, tum ad veritatis pietatisque usum ex ea capiendum animum mature adponam, & ingenium exerceam.

§. II.

Primum de divina omnesque naturæ vires longe supergrediente Verbi DEI virtute capiamus documentum. Convincit illud *ἄπιστον*, infidelem, errorum suorum, quos longa consuetudine in naturam verterat, dijudicat Idiotam, capitalibus peccatis immersum, ut abjuratis ille erroribus, veritati de cruce Christi, quæ Judæis Scandalum, Græcis stultitia fuerat, accedat, hic deserta vitæ impuritate, morum sanctitati studeat, uterque occultam cordis malitiam deponat, sub potenti DEI se dextra humiliet, ejusque nomen & gloriam demissa animi veneratione celebret. Quid dici de his peccatoribus aliud poterat, quam quod Ephesiis in memoriam revocaverat Paulus; *DEUS Domini nostri JESU Christi, Pater gloria, dedit iis Spiritum Sapientiae & revelationis in cognitionem sui. Illuminatos oculos mentis, ut scirent, quanam esset spes vocationis ipsorum & quæ divitiæ gloria hereditatis ipsorum in sanctis. Et quæ excellens magnitudo virtutis ipsius erga eos, qui crediderant, juxta operationem roboris potentiae ipsius. Quam operatus est in Christo, dum suscitavit illum ex mortuis.* Ephes. I. 17, 18, 19, 20. Tanta nempe vis, tanta virtus requiritur ad illuminandum oculos mentis, ut periculum, in quo versantur, videant, atque ad DEUM
CON-

convertantur. Quam vim ut exprimat, nulla pene vox est, quæ dum potentia index est, ab eodem non adhibeatur. Est enim ei vis, qua oculi cæcorum aperiuntur, ut spem vocationis suæ pervideant, & gloriam hæreditatis ipsorum, μέγας δυνάμεις, non simplex potentia, sed *magnitudo potentia*, nec etiam simplex magnitudo, sed, ὑπερβάλλον μέγας, *superabundans magnitudo*, eaque κατ' ἐνέργειαν τὴν κατὰ τὴν ἰσχύος αὐτοῦ, *juxta efficacem operationem roboris potentia ipsius*, eamque tantam, quanta est *resuscitatio ex mortuis*, quæ vi nulla nisi Divina potest expediri.

§. III.

Nec hæc verbi divini virtus in infideli & Idiota sese ex-ruit tum tantum, quando Prophetæ & Ecclesiæ ministri per donum discretionis immediatum & miraculosum in occultas hominum cogitationes introspexerunt, earumque latebras denudarunt, sed & quando argumentis ex Scriptura depromptis, quæ antea peccata esse vel ipsosmet vel alios latebat, detecta ipsis & ante proprios oculos ita posita sunt, ut in faciem procidentes DEO gloriam suæ conversionis redderent. Quin imo si quæ occulta peccata spiritu discretionis vel toti cœtui vel certe peccanti manifesta reddita fuerunt, peccatorum tamen foeditas & atrocitas nisi demonstratione ex verbo facta, eaque irrefragabili & invicta conspectui ipsorum exponi, & animo persuaderi non potuit. Nec enim sola occultorum revelatio, quam ex illicitis quoque artibus provenire posse persuasi esse poterant, ad flagitiorum suorum & agnitionem & professionem illos commovere idonea erat, requirebatur superius principium, quo acquisita diuturno habitu pervicacia frangi & DEI digitum esse, qui in ipsis operaretur, sentiri quasi & palpari posset. Tale quid autem præter verbum nihil esse poterat. Id enim solum ignis est, & malleus, petras conterens, Jerem. XXIII. 29. Imber & nix est, inebrians terram, & germinare eam faciens, quod non vacuum ad DEUM revertitur, sed efficit, quicquid vult & prosperatur in iis, ad quæ mittitur, Es. LV. 10. II, Spiritus

tus & vita est, Joh. VI. 63. incorruptibile & vivum semen est, 1. Petr. I. 23. verbum non hominum, sed DEI est, quod revera est, quodque in homine credente operatur. 1. Thess. II. 13 Potentia DEI est ad salutem omni credenti, Rom. I. 16, verbum est, quod cor compungit. Actor. II. 37. verbum, quod Spiritum suppeditat & virtutes efficit, Galat. III. 5. quod nos DEO reconciliat, 2. Cor. V. 19. quod salvat, Actor. XI. 14. Quæ quantaque ad hæc universa requiritur virtus?

S. IV.

Non est illustrior in tota Scriptura locus, qui doctrinam in dicto Paulino, à nobis pertractato, contentam expressius repræsentet, quam qui in Epistola ad Hebr. legitur, c. IV. 12. & 13- ut vel ipsa verba, vel certe speciales operationes, virtute verbi divini effectas, inque loco Paulino enumeratas, enunciet prædicetque. Verba ex versione Schmidiana hæc sunt: *Vivens est verbum DEI & efficax, & secantius omni gladio ancipiti: & percingens usque ad divisionem animæ & Spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non est creatura invisibilis coram ipso, omnia verò nuda & circum circa nudata.* Ecce verò prophetia doctorum Corinthiorum, id est, verbum divinum in publico cœtu ab ipsis prædicatum & ad quoscunque auditorum suorum mores, bonos malosque, s. ex judaica superstitione, s. ex gentili profanitate originem ducerent, quoscunque ipsis vel DEUS per donum discretionis revelaverat, vel quos ipsi ex quotidiana experientia aut etiam famâ animadverterant, applicatum, secabat eorum vitam, facta, animum, conscientiam, instar gladii ex utroque latere scindentis, ut etiam intimas animæ spiritusque medullas, recessus & concupiscentias aperiret, & cogitationes intentionesque cordis discerneret. Quo pacto, qui flagitiosis antea operibus dediti fuerant, de impietate sua convicti, quorum verò concupiscentia ab omni scelerum labe immunis fuerat, pro merito suo dijudicati, ab aliis discreti, inque animo suo tranquillati fuerunt. Ita virtute verbi prædicati, quæcunque intra animum latuerant, manifesta

feſta partim ipſiſmet, partim aliis facta ſunt, & quia utriſque ſalutem attulerunt, DEO ſupplices gratiarum actiones oblatae, & tantum ſuae ad DEUM converſionis beneficium grato ore ubique fuit celebratum. Nec enim quaecunque creatura, adeoque & cogitatio, ſive bona ea ſit ſive mala, DEUM verbumque ejus latere poteſt, quicquid in animi tenebris reconditum eſt, non aliter ac ſi in media luce poſitum eſſet, nudum coram DEO verboque ejus eſt. Intrat verbum vi ſua in ipſum cor, aperit innocentiam, oſtendit peccata, haecenus non agnita, exaggerat, pœnam dictat, viam ad converſionem monſtrat, erigit, conſolatur, ad ſalutem deducit.

§. V.

Incredibilem in ſe verba epistolae ad Hebræos emphasiſi complectuntur. Quod enim in noſtro loco Paulus dixerat, convincuntur, dijudicantur: *occulta cordis manifeſta fiunt*; id ibi copia quadam figurarum ſignificantiffimarum exprimitur. Dicitur enim verbum divinum penetrare ad intus latentes, adeoque occultas cogitationes, quemadmodum ad interiora penetrat gladius, iſque biceps, qui ex utroque latere viam ſibi ad interiora parat, omniaque impedimenta, quae obſtaculo ei eſſe poterant, magno ſucceſſu removet; reſpectu, ut putat Jo. Braunius ad h. l. ad cultrum ſacrificialem, quem & figura æri inciſa repræſentat, habito, qui cum accuratiſſimus eſſe debuerit, nec ulli defectui, ullique inciſuræ obnoxius, eo certius carnis partes diſcindere & interiora aperire atque oculis, utrum ſana ſint, an defectui obnoxia, exponere debebat. Pertingebat igitur ſic culter (Luth. durch dringet) *uſque ad diſviſionem anima & Spiritus*. Ut culter mactatorius intrare ad cor uſque & animal occidere, ut inteſtina conſpici & examinari & pura ab impuris ſeparari, illa in uſum verti, hæc ab oculis rejici poſſent; debebat: Ita verbum divinum ipſam intrat animam & animæ facultates, tamque animæ naturalia, quam Spiritualia examinat. Hominem convincit vanitatis & peccati, ubi deſideria habet inania & impia, ſive natura ſ. ſpiritus adverſa, laudat, ſi DEO devota & probata. Illa tanquam

sordes & inquinamenta rejicit, hæc DEO offerenda commendat. Quin imò penetrat usque ad *αἶμα καὶ μυελὸς*, *compages membrorum & medullam*, intra ossa latentem, quod statim exponitur de cogitationibus & affectibus, quæ omnium maxime sunt *κρυπτὰ*, ab hominum conspectu remota, quæ ipsa tamen gladius biceps, verbum divinum, tanquam *κρίτης* seu *criticus*, (ut est in epist. ad Hebræos) *διακρίνηται*, *dijudicet*, (ut est in nostra Epist. ad Corinthios) bonæ an malæ, faciendæ an omittendæ sint, nec ullam creaturam nedum mentis quantumlibet occultas cogitationes, *ἀφανῆ* *invisibilem*, (Epist. ad Corinthios dixerat *κρυπτόν*, id enim *occultum* nobis est, quod à nobis non videtur) esse coram Verbo Divino, sed universa non *γυμνὰ* tantum & *nuda*, quasi vestibus remotis, sed *παραχρηλισμένα* quoque: *diffecata*, *divisa*, *aperta*, ut & interiora pateant, & conspici possint. Ita verba Autoris Epistolæ ad Hebræos pulcherrimus nobis verborum Pauli, à nobis tractatorum sunt commentarius, quodque hæc simplici vocum proprietate enunciant, illa metaphoris penetrantissimis & *ἐμφατικώτερον* illustrant & exponunt.

§. VI.

Inter veteres Ecclesiæ Patres sunt, qui locum epistolæ ad Hebr. non de verbo DEI, sed de verbo substantiali, Filio DEI per omnia intelligunt. Utpote Ambrosius, Oecumenius, Cyrillus Alexandrinus & juxta nonnullos Theophylactus. Ex Pontificiis Aquinas, Lyranus, Js. Clarius, Cajetanus, Cornelius à Lapide, Franciscus Ribera, Justinianus & plurimi alii. Ex Calvinianis Fr. Junius, Fr. Gomarus, Jac. Capellus. Ex nostris duo Exegetæ incomparabiles, D. Seb. Schmidius, Vitricusque meus, quem post fata veneror, Jo. Ben. Carpzovius. De verbo autem DEI ex antiquis exponunt Cyprianus, Chrysostomus, Theodoretus, Augustinus, Philo Carpathius, Drogon Hostiensis, Andr. Cæsariensis. Ex Pontificiis Jo. Hesselius, Adamus Sasbouth, Matth. Galenus, Thom. Stapletonus. G. Estius,

Estius. Ex Calvinianis Jo. Camero, Dan. Heinsius, H. Hammondus, J. H. Heideggerus, Petrus van Høke. Ex Arminianis Episcopus, & Grotius. Ex nostris Lutherus, Flacius, Lucas Osiander, Brochmandus, Hunnius, Høpfnerus, Glassius, Grauerus, Quistorpius, Sen. Quistorpius Jun. Cothmannus, Hutterus, Mislenta, Jo. Ben. Carpzovius Sen. Varenus, Jo. Wandalinus, Cobabus, Balduinus, Edenius, Dorschæus, Wilhelm. Lyserus, Affelmannus, Hornejus, Quenstedius, Hulsemannus, Dannhauerus, J. A. Osiander, Kunadus, Prucknerus, Er. Schmidius, Jo. Meisnerus, Schomerus. Sunt, qui verba quidem duodecimi versus de verbo DEI, sequentis tamen tertii & decimi de Christo s. de λόγῳ ὑποστατικῷ exponunt, utpote Waltherus, Marckius, & nuper autor mensium reservatorum.

§. VII.

Cum παρακλησιμὸν tantum hujus ad Hebræos loci cum loco à nobis pertractato ostendere voluerimus, eundem de verbo divino agere præsupponere possemus. Quia verò Fanaticis nostris hodiernis, verbo externo omnem vim derogantibus, sudes est in oculis, qui omnem movent lapidem, quo eundem de verbo ὑποστατικῷ exponant, ut usus doctrinæ, quem ex loco nostro excerpimus, evidentius oculis illabatur, non defugiemus vindicias hujus ipsius ad Hebræos loci, de verbo DEI προφορικῷ intelligendi, ex celebratissimi Theologi, Fr. Chr. Bucheri Rathmanno Redivivo subjicere: Es ist beyderley Erklärung / ait, ob gleich nicht denen Worten und eigentlichen Absehen des Heil. Geistes / jedoch / was die Lehre selbst betrifft / dem Glauben ähnlich. Wenn man aber mit einem Widersacher zuthun hat / der entweder dem Worte Gottes die Göttliche Krafft / oder zum wenigsten eine lebendige Göttliche Wirkung absprechen / und dieselbige allein dem Sohne Gottes zuschreiben will / so haben rechtgläubige Lehrer billig über ihn sich zu beschwehren / daß er die gemeine Auslegung unserer Kirchen fahren läßt. Herr D. Gerhard und Herr D. Calov haben gnugsahme Gründe angeführet / damit sie erweisen / daß dieser Spruch nicht wohl

wohl von Christo/ dem selbständigen Wort könne erkläret werden. Nächst dem so läßt sich sehr hart und gezwungen auff Christum deuten/ wenn gesagt wird: Das Wort Gottes ist schärffer denn kein zweisehnidig Schwerd. Denn da müste man in einer Proposition zweyerley Subjecta, causam principalem und minus principalem, zugleich verstehen/ und sie also erklären: Christus ist schärffer denn kein zweisehnidig Schwerd/ und sein Wort ist auch also scharff und durchdringend. Daß man aber von Christo solches sagen könne/ kommt daher/ weil er das geschriebene und gepredigte Wort Gottes darzu brauchet. Kan man aber also auch vernünfftig reden: Der Holzhauer ist scharff/ der Richter schweinschnidig/ weil er eine scharffe Art zum hauen/ oder ein zweisehnidig Schwerdt die Ubelthäter zustraffen gebraucht? Was würde daß für ein tropus seyn? da ich mich nicht entsinnen kan eines exempels/ entweder aus der Heil. Schrift oder aus andern gelehrten Büchern/ daß in einer vernünfftigen Rede die Eigenschafft des Werkzeuges dem Werkmeister zugeeignet werde. Gewiß ist/ daß viel gezwungener/ als wenn man die Reden des Apostels und ihre prædicata von einander unterscheidet/ und daß alles von dem geschriebenen und gepredigten Wort Gottes verstehet. Provocat ad notabilem locutionem; *κελεύεις*; nicht *κεῖναι*, welches eine benennung einer Person wäre/ sondern *κελεύεις*, daß dem Richter zustehet/ und also auch die Richtschnur oder Norm und Gesetz eigentlich benennen kan/ nach welchen die Gedanken und Sinne des Herzens in den Gewissen sollen gerichtet und unterschieden werden/ ob sie gut oder böse seyn. Auch giebet das Wort Lebendig keine Schwierigkeit/ wenn man sich erinnert der Wort Stephani Actor. VII. 38. Moses empfing *λόγια ζωῆς*; und Petri: Wir werden wiedergeboren *ἐκ τῆς ἀγίας ζωῆς καὶ μένοντες*. Ist es nicht ein viel härterer tropus, wenn Christus sagt: Meine Worte sind Leben/ als wenn Petrus, Paulus, und Stephanus also reden: Gottes Wort seyen lebendig/ es seyn Worte Gottes/ die da leben? Hæc ille prorsus egregie & accurate Quamvis verò verbum divinum tanta polleat efficacia, ut discernat Spiritum & animam atque occulta cordis dijudicet,

dijudicet, minime tamen exinde sequitur, quod talis homo verbum Domini in corde suo fovens, etiam aliorum cogitationes perscrutari possit, cum hoc loco sermo sit non de Subiecto recipiente, sed objecto inhabitante, quod est verbum, & hoc judicet non extra, sed intra, non aliorum hominum, sed istius cogitationes, in quo suam virtutem atque vim exercit.

§. VIII.

Opponenda autem hæc est doctrina omnibus iis, qui verbi divini virtutem labefactant, eamque à Spiritus S. virtute separant, existimantes, verbum DEI in se & nisi extrinsecus eidem accedat virtus supernaturalis & divina, tantum esse literam mortuam, saltem formale ejus unice in significatione consistere. Quæ in Pontificiis, Calvinianis, Socinianis, & universa Fanaticorum colluvie desiderarint hac in fidei nostræ doctrina Theologi, id & in Systematibus & scriptis peculiaribus passim exposuerunt. Nec operæ pretium foret, si prisca repetere, & nauseam lectori conciliare vellemus. Id dolendum est, quod tandem & in nostra Ecclesia existere cœperint, qui frigidam suffundere Fanaticorum deliriis, & periculosos eorum errores non excusare tantum, sed & novis cumulare haud dubitaverint. Quos inter primus, *Hermannus Rathmannus*, Ecclesiastes Dantiscanus, unanimi totius Ecclesiæ nostræ, ipsiusque adeò Dantiscanæ, suffragiis variorum in hac controversia errorum condemnatus, novissime tamen, qui in Pietistarum gratiam patrocinium ipsius, non sine nova Ecclesiæ offensione, susciperent, invenit. De præsenti tantum Academia, ad quam novaturientes nuperrime, tanquam Rathmanno patrocinantem, provocarunt, id jussu Magnifici Dn. mei Præsidis dicendum est, nondum eo tempore, quo Facultas in ea Theologica judicium suum de Rathmannianis tulerat, de animo viri, indubitataque ejus sententia constituisse. In initiis hujus certaminis meliorem de ipso opinionem quoad sententiam ipsam foverant hujus loci Theologi,

ologi, contenti, severam de incontinentia in scribendo, deque loquendi formis analogiæ fidei nequaquam convenientibus, censuram se tulisse: Er hätte sich in denen locutionibus, welche dunkel und hart lauten/übersehen. Er hätte solche Phrasen gleich bald sollen fahren lassen/und nicht darum zanken. Postquam verò à Ministerio Dantiscano de obstinato Rathmanni animo, certioribus indiciis informati, cognoverunt, non tantum è vestigio exuerunt benigniorem de Rathmanni *Φοβητικὴν ἀκρίβειαν* opinionem, nec verbum quidem amplius in ipsius defensionem scribentes, sed & ex eo tempore & postea ad hunc usque diem veriori puriorique sentientium parti, quod & sublato è vivis Rathmanno, ii ipsi fecerant, qui è Ministerio Dantiscano Rathmanno, dum adhuc viveret, adhæserant, consensum suum perpetuò addixerunt. Testis ejus rei sit illustris quondam hujus Academiæ Theologus, D. Aug. Varenius, qui in Breviario Theologico p. 25. hunc in modum: *Est Scriptura Θεόπνευστος in concreto considerata organum vel medium Spiritus S. ad producendum effectus supernaturales, spirituales, ac salvificos efficacissimum; efficacia non solum objectiva, sed & effectiva, Scriptura intrinsece indita - - ut non minus in Fanaticas partes abiverint, censuramque suo merito duriores passæ sint eodem fere tempore sequentes phrasæ erroneæ. (I) Scripturam ceu relationem, uti minimæ entitatis, ita & efficaciæ esse. (II) Scripturam in concreto consideratam, (b. e. ex materiali & formali compositam) non assurgere ultra operationem objectivam, in se, ex se & per se; virtutem divinam, *Θεοπνευστικήν* spirituales *Λόγους*, non esse illi intrinsecam, sed extrinsecus illi, ceu enti jam in actu constituto, adventitiam, per modum accidentis predicabilis, ob extrinsecam Spiritus S. ceu causæ principalis assistentiam, qui Scripturam ultra vim internam nativam, velut ad illos effectus plane imparem & improporcionatam, sic elevet, inque operationem illam, ceu instrumentum subordinatum deducat. (III) Scripturam tantum lumine objecti, b. e. historico, Grammatico & literali præditam esse, lumen autem subjecti eidem esse adventitium forinsecus, eamque anrevertere non semper, sed tantum in actu conversionis; & adeò Scripturam ad supernaturalem efficaciam à Spiritu S. elevari, beneficio luminis*

sub-

subiecti, velut luminis principalis, sic dicti ad differentiam luminis obiecti, ejusdemq; solius Scripturae proprii & innati velut instrumentalis (IV.) Lumen illud subiecti esse clarum, obiecti obscurum. (V) Lumen subiecti duplex habere officium, sc. lumen obiecti clarum reddere, deinde intellectum illuminare, quo lumen Scripturae possit arripere vel apprehendere. Contra potentia illa supernaturalis, verbum DEI qua tale, Scripturam S. qua talem constituit, ab alio quovis verbo & Scriptura discernit & extra illam verbum illud DEI esse verbum & Scriptura Θεόπνευστος Scriptura esse definit. Ergo illa non est extrinseca, verbo DEI adventicia & accidentalis. Deinde Scriptura Θεόπνευστος sic est ὡφέλιμος s. utilis ad illos effectus, ut possit perfectum DEI hominem reddere & σοφίαι εἰς σωτηρίαν. Ergo est perfecta ad effectus illos. Tertiò Scriptura ut unus est literalis sensus, ita unum non duplex lumen est. Quartò Scriptura per se lucet in obscuro loco, Ergo non habet lumen obscurum obiecti, quod illustratur à lumine subiecti. Scriptura tale lumen est, quod & obiectum illuminat & in subiecto excæcato facultatem videndi conciliat. Pl. CXIX, 105. 130. Quintò lumen gratia s. subiecti, Spiritus S. non est diversum à Lumine Scripturae, sed unum ac idem. Lumen gratia anteverrit quidem mentem hominis, sed non lumen Scripturae. Hæc Varenius, quem recentius sequitur Schomerus in Coll. recent. Controv. c. II. §. XVII.

§. IX.

Ex his Fanaticæ Religionis principiis, quibus, qui Pietistarum nomine circumferuntur, calculum hætenus cupidissime addiderunt, enata sunt ea doctrinarum de verbi Divini virtute *negata*, quæ verba non aliam vim, quam ferendi de rebus salutem nostram attinentibus testimonii, ejusque ab interiori Spiritu dependentis, quem s. scintillam, naturæ insitam, s. legem naturalem s. unctionem, s. canonem internum s. revelationem ab interiore Spiritu ortam, s. novam creaturam, s. Christum ipsum, intra hominem latentem, sive Christum in nobis appellant, adscribunt. Godofredus Arnoldus eo Historiæ suæ Hæreticæ loco, ubi primorum ipso Apostolorum ævo Christianorum doctrinam & religionem describit, Lib.

I. c. V. §. 2. Ip. Fundamentum totius fidei Christianorum fuisse ait, **G**ott selbst mit seinem Licht/ (opposite nempe ad Scripturam, ut ex sequentibus patebit) und zwar/wie er sich in **C**hristo **J**esu/seinem Sohn geoffenbahret hat. . . . Von dem Prophetischen Ampte Christi und seiner Salbung wusten sie durch ihn und erfuhren/dasß er sie alles lehrete / und sie nicht dürfften/ dasß sie jemand lehrete/sondern sie wusten alles. . . . Also erkanten sie eine göttliche Offenbahrung/die in dem **H**Errn geschehen mußte / die Polycarpus eine unsichtbare Offenbahrung nennet. . . . Damit aber die Menschen wegen ihrer natürlichen Unachtsamkeit einen Wegweiser auch von aussen zu Christo hätten / so würden sie auff die Schrift und stimmen der Propheten und Apostel gewiesen. Dieses Wort mußte in einem jeden so lang meistentheils zu erst scheinen/bisß der Tag selber anbrach/und Christus der Morgenstern selber auffgieng. Qua luce in animis ipsorum exorta, haben sie sich an keine buchstäbliche Regul mehr äußerlich also gebunden/sondern den **H**Errn selbst in ihren Herzen Platz gelassen/wie er sie führen wolte. Est igitur juxta Arnoldum Verbum divinum exterior tantum pædagogus ad Christum, à virtute divina, ipsoque adeò Christo, ipsiusque interno ductu separatum, adeò ut Christo adveniente verbo divino opus amplius non sit, cum ab unctione interna, sine informatione verbi, quæcunque vel ad fidem vitamque Christianam, vel ad incrementum & robur Christianismi necessaria sunt, edoceantur. Qualis illa verbi exterioris pædagogia sit, clarius expressit *Arnoldus*, vel nomine *Arnoldi* amicus in denen aufrichtigen Anmerkungen über die bisß dahero erregte Streitigkeiten wegen der Kirchen-und Kezer-Historie des Herrn Arnolds/p. 469. ubi hunc in modum: **G**ott hat nicht alle geheime Rathschläge seines Willens / die er zu Erneuerung seines Ebenbildes in den Menschen von Ewigkeit her gefasset/ als welche nach dem unzähligen Unterschied der menschlichen Naturen/(derer jegliche nach ihrer Art eine besondere Dispensation der Gnade **G**ottes zu ihrer Bereinigung und Erneuerung nöthig hat) auch unendlich und unergründlich seyn / zumahl auff einmahl in einen schriftlichen Canonem

nonem wolte tragen und auffzeichnen lassen/ (quæ nempe consen-
tanea sunt illis, quæ Paulus Ephesiis Act. XX. 20. 27. testa-
tus est, quod *non celaverit eos quicquam eorum, quæ salutaria essent,*
& quod *annunciaverit iis omne consilium DEI,* qui tamen *nihil dixit*
extra id, quod dixerunt Propheta & Moses Actor. XXVI. 22.) son-
dern hat von Anfang nach seiner unaussprechlichen Weisheit diesen
Process gehalten/ daß er nur soviel im Buchstaben offenbahret/
als die Hartnäckigten/ dummen fleischlichen Leute/ die allezeit
den größten Hauffen ausgemacht/ und noch heut zu Tage ausma-
chen/ im Saum zuhalten/ und die Furcht Gottes Ihnen einzus-
treiben gnug oder bequem war. Ist nempe Athei & Naturalistæ
scripturam ideo tantum proponi clamitant, ut ea tanquam
freno quodam homines profani & flagitiosi in officio conti-
neantur, injiciaturque iis timor erga magistratus suos, ut in-
terea honestis hominibus liceat nihilominus naturæ ductum
sequi, eaque & credere & agere, quæ illam dictare persuasi
sunt: ita Fanatici verbum divinum ideò tantum revelatum
nobis & commendatum esse pronunciant, ut homines obsti-
nati, stupidi & carnales, eo tanquam capistro refrenentur, &
timorem aliquem erga DEum concipiant, ut interea ipsis li-
ceat ductum interni Spiritus, interni Christi, interni cano-
nis, internæ unctionis & novæ creaturæ sequi & adeo quic-
quid ille se iudice dictaverit, & credere & agere. Quæ diser-
ta & indubitata est *Arnoldi, Dippelii*, aliorumque sententia,
fundamentum certissimum præbens fatali Indifferentismo,
hodie Germaniam nostram inundanti. Sed audiamus in ean-
dem sententiam *Arnoldum*, è libro, cui titulum præscripsit: *Lu-
therus ante Lutheranismum*; (hujus enim ipsum Autorem esse, non
personatum *Jeremiam Heraclitum Christianum*, & historia ejecti
ex Dania foedi Indifferentistæ, & consueta viro scribendi ratio,
& confessio gregalis, *Bernb. Petri Carls*, produnt apud celeberr-
um *D. Bottsaccum*, in Mantissa disputationi de Clavibus Petri
subjecta, §. 21.) ubi postquam §. I. negaverat, daß die Heil.
Schrift deswegen also zusammen gebracht wordenum allein un pri-
mario daraus die Göttliche Wahrheit zu finden/zu lehren/ und zule-
ten/in secundo asserit; Man solle dahero ultimò nicht bloß
G auff

auff die H. Schrift bestehen und bleiben (als welche in dem blossen äußerlichen Buchstaben und Worten allen Religionen und Secten gleich gilt/und von jeden vor sich gezogen werden kan) sondern von Gott und dessen Geist selber sich lassen lehren / als dessen Salbung alles recht lehret / und dann die Heil. Schrift so zum Beweis als ein Zeugniß der Wahrheit brauchen/ und also nicht etwas nur bloß daher vor Wahrheit halten / weil es so und so darstehet / sondern weil der Heil. Geist selbst es lebendig ins Herz gedrucket / und als Wahrheit darinnen versiegelt / welcher es allein ist / der da zeuget / das Geist Wahrheit ist. Quibus consonant, quæ in antea adductis observationibus, p. 459. habet: Er erkenne die Schrift sano sensu vor den Canonem, doch so / daß ihn diese auff den stäten inwendigen Canonem weisse / der bey Ihm sey / wenn er die Bibel nicht bey sich habe / nemlich auff die neue Schöpfung oder Creatur. Quo pacto Scripturæ in se nulla virtus est, nisi eandem à novo homine accipiat, qui Scripturæ norma est, vitam sensumque spirituales scripturæ tribuens. Quo semel accepto, nec opus quidem verbo divino est, cum unctio tum omnia doceat, hominemque perfectum reddat. Quanto itaque spatio vel distent à Pietistis Indifferentistæ, vel cum iisdem conveniant, dum & hi solum hominem novum & regnitum verè intelligere verbum, nec verbum insita sibi virtute in homine irrogenito nisi pædagogi & exterioris canonis officium obire posse docent, vel hinc sufficienter enitescit,

S. X.

Progrediendum nunc ad alia doctrinarum genera est, quæ vel deducenda sunt ex instituta à nobis tractatione, vel ex eadem diluenda. Igitur de ipsa occultarum cogitationum manifestatione jam amplius quæritur: utrum illa hodie in Ecclesia supersit? Ubi pro affirmante esse videtur, quod in ordinario Ecclesiæ Corinthiæ conventu ejusmodi *Φαρίσαις* *Ἰωὴν* *κρυπ-* *Ἰωὴν* *τῆς* *καρύδας* obtinuerit, atque adeo illa non deneganda sit Ecclesiis hodiernis, quæ eandem cum Corinthiaca fidem profiteantur, quibusque Spiritus S. ejusque dona & munera æ-

que

que sint promissa. Cui accedit, quod & ipsa divinatio, in qua cogitationum interiorum manifestatio continetur, jam olim in V. Testamento tanquam N. Testamenti omnibus commune donum à Jôele fuerit dilaudata; illam enim Spiritus super omnem carnem effusionem ad primam Apostolorum Ecclesiam non fuisse à Propheta restrictam, à D. Spenero eo argumentorum robore esse comprobatum hodierni novæ pietatis professores prætendunt, ut nec dubium amplius ullum superesse posse videatur.

§. XI.

De Pontificia Ecclesia, in qua credulæ superstitiones jam à longo tempore regnarunt, nihil dicendum nobis est. Nec defuerunt post reformatam à Luthero religionem, imprimis in cœtu Enthusiastico, qui donum istud aliorum sciendi cogitationes jactarunt. Memorabile id est, quod ex Camerario in vita Melanchtonis refert illustris *Seckendorffius*; L. 1. Comm. de Lutheranismò §. CXIIX. in Add. qui ipsi Luthero contigisse enarrat, quod aliquando è Pathmo reversus cum *Mario Stribnero & Martino Cellario* (postea ad saniores mentem reverso, factoque Theologiæ in Academia Basiliensi Professore) cœlestibus, ut vocabat, prophetis, in amicam colloquium descendit. Cumque eosdem monuisset; viderent, quid agerent, nihil eorum, quæ commemorassent, sacris literis niti, commentaque esse cogitationum curiosarum, aut etiam fallacis & fraudulentis Spiritus deliras & perniciosas subjectiones, Cellarius quidem vesani hominis ad instar exclamare atque indignari cœpit, quod tale quid de ipsis suspicaretur, Marcus autem paulo sedatior: *ut scias*, inquit, *Luthere, me Spiritu DEI præditum esse, ego, quid in animo tuo conceperis, sum indicaturus, idque est, te incipere inclinare ad hoc, ut doctrinam meam veram esse credas.* Nec negavit Lutherus, tale quid animo sese complexum esse, verum cum permittente DEO à Satana hoc Marco suggestum esse, persuasus fuisset, id tantum respondit: *inrepet te DEUS, Satan.* Nec verò & postea in hoc hominum genere defuere, qui de eo-

dem artificio gloriarentur. Cujus rei exempla jam suo tempore *Sleidanus* recenset & extremis seculi superioris annis Ancillæ Spirituificatæ, præcipue virgo Asseburgica, quæ quid obsignatæ occlusæque in se literæ continerent, non ignoravit, abunde comprobant. Cumulavit hujus artis mysteria Fanaticus *Jacobi Böhmi* furor, qui hominem DEO repletum non in cogitationes tantum hominum introspicere, sed simpliciter omnia scire professus est. Cujus sententiam ejus Sectarii postea clarius expresserunt, è quibus *Aegidius Gutbmannus*, à Theologis Ministerii Tripolitani adductus, in der Lehre und Schuttschrift Parte I. S. 44. Da du gleich nicht Moses / noch kein Prophet noch Apostel bist / so hastu doch von Gott dem Herrn die Seele / die eine Wohnung ist des Heil. Geistes / magst gleichwohl den Heil. Geist / den du in der Tauff empfangen / bey dir behalten / daraus prophezeyen / und alle Dinge wissen / was die Propheten und andere erleuchtete Männer gewußt haben Dis unsichtige Licht eröffnet denen Menschen ihre Augen / daß sie alle Geistliche und Weltliche wesenheiten in- und äußerlich sehen / ihre Krafft und Wirkungen erkennen / alle Dinge wissen / sehen und hören Gott will ein allwissendes Volk haben Wer erleuchtet ist / oder auch die Gnad dieses Licht-Glances von Gott dem Herrn hat / der mag alle heimliche Rahtschläge / Schrifften / Fürhaben und Gedancken der Menschen sehen. *Antonia* quoque *Burignonia* haud ita pridem in innumeris locis professa est: Wie sie die heimlichen Gedancken der Menschlichen Herzen kenne. Quod Apologetes ejus mirifice extollit apud Lipsienses in Act. Mensis Januarii MDCLXXXVI. Verba ejus sunt: *Cognovit secretissimas hominum cogitationes & interiores dispositiones. Hoc miraculum non est equivocum, nec quod imitari Diabolus possit, sed est proprium opus & character Spiritus S. quo & paganus cognoscere possit, DEUM esse in tali homine.* Ad quod ipsa verba Apostoli nostri I. Cor. XIV. 24. 25. allegat. Quin & insanus tutor Görlicensis somniat, man könne durch den lapidem Philosophorum zu solcher Wissenschaft der Menschen Gedancken gelangen / in Epist. XIX. s. 16. concinit *Thomas Campanella*, libr. III. de Sensu rer. Cui c. 7.

cum ait: multi sagaces spiritus ardentesque ex æere subito per-
sentiscunt, quid alter homo cogitet.

§. XII.

Sed verò vana isthæc jactatio, ut omni fundamento destituitur, ita & immotis rationibus, cum ex S. Literarum dictatis, tum ex sanæ rationis præceptis facile refellitur. In quam tamen disputationem nos nequaquam immittimus, memores ea nobis tantum adferenda esse, quæ vel ex dicto à nobis tractato ceu doctrinæ sponte profluunt, vel certe veritatem à nobis defensam adversus errores eidem adversos vindicant. Quare mendax illa de occultarum hominis cogitationum scientiâ persuasio Paulino dicto tueri se non potest, quia in eo non aliis patefieri, quæ intra animum latent, sed sibi met ipsi dicuntur, ceu jam suo loco monuimus. Ita enim percelli divini verbi virtute infidelis dicitur, ut quæ antea in animo suo latitaverint vel errores vel peccata, ea *ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ*, in corde suo sibi met manifesta fiant, ut adeò illa agnoscat & procidens in faciem DEO deprecetur. Quid verò hoc ad manifestationem cogitationum? Quid ad aliorum scientiam? Quod si de dono discretionis, quo ad intima olim penetrarunt, locum Apostolicum intelligas, id ut donum sanationum, linguarum item & expulsi-
onis dæmonum, constituta juxta divinum consilium Ecclesia & plenitudine gentium ad eandem aggregata, cessasse, ipsa experientia admonemur. Ut enim quicquid de dono incurabiles morbos pellendi, aut ignotis antea loquendi linguis, nonnunquam hodie superesse videtur, id vel magicis artibus, vel secretioribus scientiis vel rationibus quibuscunque aliis, iisque naturalibus, accensendum esse, ne quidem fanatici inficiari possunt: ita quis dubitet, idem omninò de scientia occultarum cordis cogitationum pronunciari debere? Quare & Augustinus jam suo tempore, quamquam non negaverit, rarò aliquando spectata fuisse miracula, tanquam spicilegium quoddam post messem, (quo pacto & suo seculo de dono introspectiendi in cogitationes hominis quoddam quasi vestigi-

um adhuc à se visum fuisse *Irenaeus* testatur) tamen diserte edixit: *necessaria fuisse miracula priusquam crederet mundus. Quisquis autem adhuc prodigia, ut credat, inquirat, magnum esse ipsum prodigium, quia mundo credente non credat.* XXII. de Civit. DEI c. IIX: Qua de re fusius libello de donis miraculosis antiquae Ecclesiae, *Tob. Pfannerus*,

§. XIII.

De coetero quod *Stubneri* assertio cum veritate conveniret, id inde citra dubium evenit, quod mentem suam antea *Luthero* ita explicuisset, ut de doctrina ipsius benigniorem sententiam non intra se conciperet tantum, sed vel silentio, vel nutu vel quocunque alio indicio proderet. Unde conjecturam *Stubnerus* concepit, non displicere doctrinam suam *Luthero*, eaque confidentia fretus robur & auctoritatem conciliare invento illo vaticinationis stratagemate connisus est. Quae verò probandi doctrinam sacram methodus, nullo verbi divini indicio innixa, & sub qua fraudem suam occultare *Satanas* facile posset, ita *Luthero* displicuit, ut graviore eundem censura merito notaret. De *Burignoniae* secreta cogitationum humanarum notitia recte judicat *Seckendorffius* in defensione Relationis a. 1687. edita, p. 21. *nihil minus credo, quam hanc ei contigisse, aut miraculum fuisse, quando sagaci conjectura cogitationes alicujus assecuta est, aut quidam ex simplicitate aut assentandi studio id fassi sunt.* *Böhmiana* aliaque deliria ne quidem digna sunt, ut vel verbulum de iis dicatur.

§. XIV.

Ut verò occultarum cogitationum scientia in particulari fundamentum nullum in loco nostro Apostolico ex eo invenit, quod occulta cordis in infideli atque idiota manifesta fuisse dicuntur: ita nec generatim vaticinia & prophetiae qualibet, in re praesertim religionem fidemque attinente, subsidium hinc capere ex eo possunt, quod Apostolorum tempore prophetiae donum non ordinarium tantum, quod in expositione S. Literarum consistit, sed extraordinarium & miracul-

raculosum, non minus ac linguarum donum, in Apostolicis ejus ævi conventibus fuit deprehensum. Nam ex eadem prorsus ratione & ipsum variarum linguarum donum & donum miraculosæ sanationis & expellendorum Spirituum donum & reliqua *Θεία* omnia atque *ἰαματὰ*, quæ illam plantandæ Ecclesiæ periodum illustrarunt, superesse hodie necesse foret. Quæ tamen ne proximiora quidem ab Apostolistemporibus sibi, nisi rarò & extra omnem ordinem atque in stricturis tantum quibusdam, arrogarunt. Cumque extraordinariis his donis conventus illi Apostolici, quippe constituendæ N. Testamenti Ecclesiæ destinati, inniterentur, ultrò sequitur, neque conventus ejusmodi ipsos, neque prophetiam in iisdem exercitam, in hodierna Ecclesia locum ullum invenire.

§. XV.

Superstitionis itaque potius, quam veri Apostolicæque instituti nomen merebuntur ii hodie conventus, qui morem Apostolicum imitati & donis tamen Apostolicis destituti, à promiscuo Christianorum docentium discentiumque genere, de S. Literarum expositione sententias inter sese collaturis frequentantur. Cujus generis prophetias in prima Synodo Nationali Ecclesiarum Belgicarum Vesaliæ & in secunda Emendatæ decretas esse *Gisb. Voetius* in Politica Ecclesiastica enarrat, ibique ex *Johannis à Lasco* libro de Forma ac ratione Ecclesiastici Ministerii refert, in Germanorum templo apud Anglos die quolibet Jovis excussa fuisse omnia, per mutuam locorum è Scripturis collationem, quæ in totius ejus hebdomadis concionibus videri poterant vel non recte vel non ad plenum omninò fuisse explicata; & quidem per designatos è senioribus & Diaconis, aliosque viros pios graves & modestos, ex reliquo Ecclesiæ cœtu delectos. In Gallorum quoque templo ibidem singulis diebus Martis ex certo aliquo Libro Biblico lectionem aliquam secundum ordinem textus fuisse propositam, adque ejus explicationem multas multorum inter-

pre-

pretationes inter se nihilominus consentientes, indeque deductas vel exhortationes vel consolationes, in conspectu totius Ecclesiæ, à verbi Ministris & Senioribus, simulq; etiam illis, qui ex reliquis ad id erant designati, fuisse collatas. Qui congressus, quanquam bono primum consilio instituti, ut in promiscuo loquentium & nonnunquam garrientium grege fieri solet, in confusionem primum, mox in Anabaptisticas *φασμασίας* degenerarunt. Poterantque hæc exempla enatos in ipsa nostra Ecclesia novos Collegiatos monere de simili periculo, quod eidem per illud institutum, primitus tantopere laudatum, ut & necessitatis Apostolicæ ei legem adscriberent, revera attractum est. Cum ab eo ipso introductorum Collegiorum tempore Ecclesia nostra Fanaticis Chilisticisque somniis & deliriis ita fuerit oppleta, ut ii ipsi, qui adeò pro eorum introductione primitus laboraverant, primi etiam manus ab iisdem removerent, veriti, ne fictæ pietatis studio ipsa cum Ecclesia veritas pietasque absorberetur. Id immotum nobis est, non posse ordinarios Ecclesiæ conventus, extraordinariorum & miraculosis donis instructorum se exemplo tueri, cum quicquid hodie abusus & nævorum promiscuis ejusmodi congressibus sese & facile & ex vulgi indole quasi ex *ἀνάγκης* insinuat, id Divina immediata manus ab Apostolicis nulla difficultate averterit. De tali vero privatarum informationum & sollicitæ ædificationis studio, quod ex libero Ecclesiæ ministrorum, non ad salutem tantum Ecclesiæ suæ, sed & ad Christianæ prudentiæ regulas attemperato consilio proficiscitur, non est, ut pluribus dicamus, dummodo ex Apostolico instituto, à quo omni modo diversum est, haud deducatur. De quo tamen non omittam celeberrimi Patriæ meæ doctoris *Ἰὼν ἐκ ἀγίου, Val. Alberti*, verba ex præfatione Vindiciarum Exegeticarum ad locum Joëlis II, 28. 29. hic repræsentare. Ita ille, postquam disseruisset, quo pacto collegia privata, ut vero usui inserviant, institui debeant: *totum hoc negotium Synedrii & ministrorum, de indigentia ac statu suæ Ecclesiæ optimè judicantium arbitratui committendum*

dum est. Hi si viderint, rem ex voto non procedere, nec remedia & media sufficientia facile inveniri posse, recte facient, si hujusmodi exercitia penitus aboleant, totaque supprimant, cum hoc rerum statu omnino præster, nullam esse, quam aliquam hujusmodi societatem. Est enim hoc ex iis rebus, quæ in Ecclesia non ad esse, sed bene esse pertinent, ideoque non necessitate essentia, sed expedientia requiruntur; de quibus semper est verum illud Moralistarum: à quocunque abusus vix aut ne vix quidem separari potest, id rectius tollitur, quam toleratur. Hodie in eundem modum ferme sententiam suam dixisse Dn. Spenerum observavi. Utinam citius id agnovisset, suavissetque illis, quos longe aliter se gerere, ipsiusque vestigia prætexere non ignoravit.

§. XVI.

Longe imprudentius, imò ineptius facere æstimandi sunt, qui ipsum prophetiarum, tanquam doni DEI immediati studium ex Apostolico instituto à Paulo nostro descripto, derivant. Immensi operis esset, eos omnes recensere, qui propheticum donum à tempore Lutheri ad recentissima hæc tempora mentiti sunt. Verè dico: mentiti sunt. Nam præter innunmeros alios, quos eventus mendacii convincit, novissime *Ambrosius Sehmannus*, id est, *Job. Jac. Zimmermannus*, ruinam Babelis; regnum Chiliasmi gloriosum antecedentem, fore A. 1693. prædixit, *Thomas Beverleyus*, Anglus, initium regni millenarii Anno 1697. futurum posuit, & quidem ganz gewiß und unfehlbar / sonst wäre Gottes Wort nicht Vollkommen / wie es ist. Die Völcker (Anti Chiliastræ) werden zornig werden / wenn es kommt; wievielmehr dann / wenn man nur davon redet? Sie mögen sich aber einbilden / sie haben die Macht solches zu thun / und gar / wann sie diese zuvorverkündigung als eitle Fabeln ansehen / und darüber lachen. Aber sie toben oder lachen / so wird es doch kommen; Uxor Peterseniana in annum 1706. Qui cum tanquam falsi Prophetæ jam decepti fuerint, quis dubitet & cæteros, qui terminum vel mundi vel Chiliasmi collocant, s. in annum 1710. ut *Josephus Medus*, s. in annum 1713. ut *D. Treunerus*, s. in annum 1740, ut *Jarius*, s. in

annum 1760. ut *Georg. Hermann. Giblebrus*, falsum iri & deceptum.

§. XVII.

Plures propheticae eminentiae species prae se tulit nobilissima virgo *Rosemunda ab Asseburg*, nata anno 1672. De qua *D. Joh. W. Petersenius* refert, quod à septimo aetatis suae anno divinas habuerit revelationes, quarum in *Specie Facti* plurimae narrantur, in quibus notabile est, (I) quod Christus ei frequenter in persona, & specie quidem non una, sed varia apparuerit. (II) Verba, quae consignare debebat, in calamus dictaverit. (III) Praedixerit praecipue, vicinum esse Chiliaisticum regnum & Babelis, i. e. impii mundi, ex Lutheranis, Pontificiis & omnibus aliis sectis, Chiliasmum ridentibus, constantis, destructionem. (IV) Varia in Religione nostra dubia enodaverit. (V) Interrogantibus de rebus Sacris & Controversiis Theologicis Oraculi instar responderit. (VI) Etiam clausarum epistolarum & occultarum cogitationum recessus recluserit & manifestaverit. VII. Ad pietatis quoque & Sanctitatis studium serio comonefecerit. Quae Archi-Prophetissa mox uberem Prophetarum & Prophetissarum in Germania dedit proventum; Krazensteinios, Annas Evas, Magdalenas, Margarethas, Catharinas, Elisabethas & quas non? Quae quanquam omnes obmutuerint, defensoresq; furoris prophetici dederint in ruborem & profundum silentium, ego tamen ex novissimis historiis, ne quis praetendat, talia, quae in his Prophetissis deprehensa fuerunt, è naturae viribus profluere non potuisse, sed inter ~~m~~ *mirabilia* & miraculosa verè numeranda esse (quod praecipue innominatus quidam tenebrius in Scripto, *B. Wincklero* opposito, fecit) ea exempla producam, ad quae collatum *Rosemunda* exemplum vix umbram prophetici raptus habere videbitur. In Anglia, quam haud ita pridem profundis considerationibus occasionem novae Prophetiae dederint, in vulgus notum est. Non defuit, qui nuper admodum & similes ecstases alibi, praecipue à sex inde annis in *Cemmano* Occitaniae monte, quin & in Delphinatu factas,

factas, edito superiore anno *Sacro Communi Theatro*, à Lipsiensibus meis mense hujus anni Martio recensito, enarraret. Provocat ad ingentem testium nubem, quos & nominibus suis designat. Memorat, homines esse ab omni crimine liberos, humiles, mansuetos, patientes, alienos ab omni fraude, quorum molimina unice tendant ad DEUM glorificandum, hominesque sanctificandum. Statum eorum circumstantiis adeo miraculosis nobilitari, ut nihil absurdius sit, quam eos in ægrotantium aut Fanaticorum numerum referre. Eos, & quidem magno quandoque numero, in ecstases extraordinarias prolapsos, purissimo Idiomate Gallico, cujus nullam antea habuerint peritiam, ineffabili *παρηγία* cœteros ad pœnitentiam & vitæ sanctimoniam, abjecta Missarum idololatria, additis comminationibus & consolationibus, adhortatos esse. *Johannem Vernetum* anno 1702. mense Majo, monte Pessulano, infantem tredecim aut quatuordecim circiter menses natum & linteis adhuc involutum, in præsentia viginti minimum hominum, durante ecstasi, voce distincta ac per omne conclave perceptibili, mirabilia DEI annunciantem summo cum stupore audivisse. Idem & circa alios infantes, fœminasque rusticas variis sibi que antea incognitis linguis loquentes contigisse. Inspiratos, qui antea flagitiosæ vitæ dediti fuerant, subito ad malum fugiendum, bonumque amplectendum commotos esse. Visam aliquando octo millium inspiratorum multitudinem, imò integrum Rollandi, qui eos perditum venerat, exercitum. Confirmasse raptus divinitatem per id, quod secretas aliorum cogitationes publice præsentibus aperuerint. Characteres præsentium adeò graphice delineasse, ac si intima cordis illorum perscrutati fuissent. In carceres à Papæis raptos mediis in suppliciis inspirationes suas defendisse. Animas in ecstasi gaudio ineffabili perfundi & constanter ad DEUM erigi. Multos Socinianorum, cum ecstáticos interiores adstantium cogitationes manifestare audiant, his miraculis adductos S. S. Trinitatem agnoscere & venerari.

§. XVIII.

Si quid de ejusmodi exemplis, quorum innumera alia produci possent, judicandum sit, fuerit quæsitum, non uno modo responderi posse puto. Primò nihil in revelationibus hodiernis est, quin idem evenerit superstitiosis veterum in Papatu revelationibus, Brigittæ, Catharinæ Senensis, Terefiæ, aliorumque, quæ non minus ab hominibus in summa pietatis fama constitutis profectæ, innumerorum testium in earundem canonizatione effatis stupendisque miraculis comprobata, denique omnibus iis argumentis, quæ revelationem veram à falsa secernunt, apud Bonam de discretione Spirituum c. XX. 3, 5. roborata sunt. *Arnoldus* quoque, cui omnis pietatis species, quocunque sit religionis sensu imbuta, pretiosa est, Sec. XIV. p. 395. has prophetissas laudat, quodque in *Histor. Eccles.* p. 594. *Kortboldus* noster de Catharina Senensi scripserat: *Fuit in illa quidam sensus pietatis, sed qui pro seculi more in nimiam superstitionem deflectebat*, hunc in modum ineptus verborum falsarius convertit: sie sey allerdings eine Gottseelige Person gewesen / nur daß sie nach art der Zeiten auff Aberglauben verfallen wäre. Quæ reddenda fuerant: es war zwar noch einige Empfindlichkeit der pietät bey Ihr / die aber jedoch auff gar zu grossen Aberglauben verfallen. Quod si itaque hodiernis revelationibus qualiscunque fides adponenda est, ratio nulla reddi potest, cur non & papalibus, quæ iisdem criteriis gaudent & de quibus ipse *Arnoldus*: Die Papisten und andere haben viel Aberglauben und Abgötterey mit und bey denen Dingen Brigittæ und Catharinæ getrieben / eadem sit tribuenda autoritas. II. Dubitari nulla ratione potest, suas quoque in his revelationibus partes illusionesque atro Dæmoni esse, quantumlibet omni adhibito artificio in angelum se lucis convertat. In revelationibus Drabicianis & Poniatovianis, quarum nonnullæ notoriè mendaces fuerunt & unguis infernalis leonis nimis aperte detexerunt, res in solis mensa jacet, quantumvis humani generis hostis per reliquā sumæ pietatis speciem oculos eorum, qui talia oracula præscriptura adorant, ita excœcet, ut & apertis novorum prophetarum mendaciis sese à superstitione

ne semel concepta abstrahi non patiantur. Produximus supra *Beverlei* & aliorum exempla. Aliud verò memorabile Diabolicæ pietatis specimen exemplum præbet obsessio- nis Parchimensis in hoc Ducatu, quod ex *Dorſchæo* recen- set Magnific. Dn. Præses meus in Præfat. ad Exeg. ejus in Evang. & Acta, pag. antepenult. Nec dubitandum est, in Cemmenianis ecstasibus vestigia Diabolicæ fraudis, quæ annotare jam nonnulli occeperunt, occurrere, quamquam illa studiose subticuerit, cujus unicum eas commendare institu- tum fuit, *Maximilianus Miſſonius*. III. Nec id quoque inficiandū est, naturalibus hominum inclinationibus, impressionibus, imaginationibus, ex morbis imprimis muliebribus exortis, & Satanæ obsessioni similibus, plurima in hoc vaticiniorum ge- nere tribuenda esse. Stupendæ utique sunt naturæ vires, ne- que vel DEI immediatæ operationi vel Diaboli artificio statim adscribendum est, quod naturæ nobis sphæram supergredi vi- detur. Plurima curiosi naturæ indagatores in natura latere demonstrarunt, quæ ante credita sunt è superiore principio ortum ducere. Quamquam eò vesanæ dementiæ veniendū no- bis non est, ut quæ vel DEO soli, tanquam axiomata Divinitati propria, quale est futurorum, non ex prudenti conjectura, sed indubitata scientia prædictio, certumque præsagium, aut interiorum cogitationum manifestatio, Es. XLI, 23. XLIV, 7. Jer. XVII, 9. 10. Actor. I, 24. conveniunt, vel Dæmonis arcanis artibus efficiuntur, Ex. VII, II. 22. Matth. IV, 5. 8. *menti immortalis & omniscia*, quando à sensationibus & munda- norum impressionibus vacat, aut mero etiam mechanico in- vento, quale caput illud est, quod interrogantibus responsa, quacunque quis vellet, lingua, dabat, imò & secretas ani- mi cogitationes aperiebat, apud *M. C. Feustelium* in schedia- smate, & *C. Flemmingium* in pulcherrima de Loquela imaginum Disputatione, quod non poterat non vel à Dæmone vel à fraude humana provenire, adscribamus. Quæ profana eruditio hujus imprimis, quod exorsi sumus, seculi viros ita occupavit, ut nec quicquam de Diabolo, & vix aliquid de DEO, amplius cogi- tare nos aut dicere sustineant. Quicquid his in admirandis

& rationi impenetrabilibus effectis tribuitur, tanquam rusticæ simplicitatis ineptias risu & sannis excipiunt, amplissima spe turgidi, fore, *ut tandem simplicior ignorantium credulitas, horumque sancta simplicitas paulatim intereat, & subtilior, quæ plurimorum adhuc animos fascinator tenet, idololatria, (quæ nimirum creditur, nonnunquam diabolum hominum affectibus & actionibus DEO permittente intervenire) ad veram suam, quam ex orco traxit, originem relegetur, & penitus evanescat, id est, diabolum nunquam actionibus humanis interesse, imò nec in mundo existere credatur.*

§. XIX.

Dum de Medicorum Physicorumque profanis circa quorundam hominum rariores affectus, morbosque opinionibus sub finem superioris discursus diximus, placet annectere recentiore quandam viri eruditi doctrinam, qui divinationem naturalem esse scientiam, quanquam deperditam propugnat, optatque eandem reduci. Quod si verum esset, frustra infidelis & Idiota in textu nostro Paulino ex manifestatione τῶν κρυπτῶν τῆς κερδίας, si ea supponatur, ex miraculoso discretionis dono profluxisse, peculiarem immediatamque DEI in cœtu Apostolico præsentiam conclusisset. Ita verò ille Parte III. der auserlesenen Anmerkungen / observ. XI. die andere verlohren gegangene Wissenschaft ist die Wahrsageren / welche nicht allein nach Anzeige des Peuceri mit den ersten Menschen seinen Ursprung genommen / sondern sie ist auch nach dem Fall durch die Kunst und Wiß der Menschen bey Ausübung und Wachsthum der verdorbenen Wissenschaften vornehmlich ausgeübet und in Flor gebracht worden : : : Dahero es auch kommen / daß bey denen ältesten Völkern und Nationen die Wahrsageren jederzeit unter die Philosophischen Wissenschaften ist gerechnet worden. Desßhalben ich mich über den grossen Irrthum des sehr gelehrten Mannes Georgii Paschii nicht gnug verwundern kan / der die Wahrsageren zur verbotenen Zauberrey zu bringen / sich nicht gescheuet. Et §. 11. & 12. asserit: Es bestehe diese Wissenschaft nicht in einer besondern Krafft der Seelen

Seelen / als welche anders nicht als durch Ideen handele; noch auch in denen Gedanken / sondern durch die Einbildungs-Kraft / da er vermöge seiner Seele solche Dinge vorher verkündigen kan / welche sich durch keine Zeichen und Ursachen hervor thun / sondern einzig und allein durch diese Einbildungs-Kraft bey ihm vorher sich ereignen / daher er sich auff Maimonidem, Abarbanel, Spinozam und andere berufft. Et §. 13. pergit: Ein anders sey von Gott etwas eingeben / ein anders vor der Seele durch die Einbildungs-Kraft / wie solche Kraft sich sonderlich bey denen Sterbenden zeigt / als welche näher zu Gott kommen / und ihre Seelen sich von der Gemeinschaft des Leibes ein wenig los gemacht. Darbey auch das wunderbare Exempel des Campanellæ ex Bœcklero erzehlet wird: Nehmlich als einstmahls unterschiedliche Passagiers sich zu dem in dem Gefängniß sitzenden Campanella verfüget / und nach heutiger Manier und Gewohnheit ihre Stamm-Bücher überreichen lassen / hat er zu seinem Andencken etwas hinein geschrieben / und nachdem er seine neu ankommende Gäste betrachtet / ohne den geringsten Anstoß den Forstnerum, welchen er Zeit seines Lebens nicht mit Augen gesehen / bey Nahmen genennet / ihn an die Hand gefasset / und ihm von seinen künftigen Ehren-Plumptern und anderen Begebenheiten Nachricht ertheilet / welches alles wie Bœcklerus berichtet / eingetroffen / welcher auch deßhalb mit sich selber nicht einig ist / ob Campanella solches aus des Forstneri Gesicht / oder aus der alten Wissenschaft nemlich der Wahrsageren hergenommen habe. Wiewol er vermeinet / daß man zwar die Geschichte wissen / die Ursache aber nicht ergründen könne / welche sie doch / wenn man diese vortreffliche Wissenschaft weiß / und selbe zum voraus setzet / gar leichte zu ergründen steht. (Refert etiam hanc de Campanella historiam Morbofius in Polyhistore T. I. L. I. c. XIX. §. 44.) Tandem §. 14. sqq. sondert er von dieser Wahrsageren ab die Astrologie, Chiromantie, Metoscopie &c. und saget / es befinde sich diese Wissenschaft bey gottseeligen Menschen / die eine reine Seele / und unbeflecktes Gewissen haben / und durch ein eifriges und ernstliches Gebeth vor Gott als dem Geber alles Guten solche erlangen / und vermittelst ihrer geheiligten Einbildungs-Kraft

Krafft solche Dinge vorher verkündigen können/ deren Spur und Begebenheit man aus keinem Vorbilde vorher gewahr werden kan. Und dieses beweiset er ex Sapient. IIX. 8. begehret einer viel Dings zu wissen/so kan sie errathen/ beyde was vergangen/und zukünftig ist/sie verstehet sich auff verdeckte Wort/und weiß die Rägel aufzulösen. Zeichen und Wunder weiß sie zuvor/ und wie es zu Zeiten und Stunden ergehen soll. Verum enim verò non potest comprehendi, quomodo detur vaticinandi ars naturalis per Phantasiā, quæ vel qualemcunq; generet certitudinem. Equidē anima per phantasiā varia etiam de futuris sibi imaginari, & nescio quos conceptus sibi fingere potest, præsertim si vi imaginativa phantastica maxime polleat, sed unde certitudo eorum nobis innotescet? Quænam datur connexio inter imaginationem animæ de futuris & inter certitudinem ejus? Infinita enim imaginamur vel de futuris vel de occultis, quæ in eventu falsa sunt. Ipse observator adversus *Ammonium* disputat, quod nulla naturæ virtus homini insit, ex qua vaticinari possit; weil nach fleißiger und genauer Untersuchung der Seele mit allen ihren Kräfften kein Philosophus die so genandte vaticinandi facultatem heraus flauben können. Quod postea argumentis invictis comprobatur. Quod enim non existit sive in se sive in signis, & cujus nullum plane indicium extat, quo intellectui innotescat, id mentis vim superat, neque ullo modo cognosci potest. Quare quibus argumentis naturalem vaticinandi vim observator impugnat, iisdem & Phantasiæ eandem deneget, ipse observatorum quondam Collega, *D. Buddeus*, disp. qua excutitur quæstio: *an naturali homines polleant vaticinandi facultate?* Ubi simul & *Ammonii* & *Sam. Petiti* argumenta ex instituto refellit. Phantasia, cum ex sua sibi natura insita vi quod neque existit, neque existet unquam, concipit, ex speciebus & ideis, quæ aliunde jam in mente existunt, earumque falsa combinatione concipit, non de novo generat. Quod si aliquando combinatio ista specierum, quam vaticinium vocas, in eventu vera esse deprehendatur, vel casu id fit, vel ex certis circumstantiis colligitur. Nonnunquam
etiam

etiam fieri posse, ut extra ordinem & per quoddam quasi miraculum quis vel à DEO immediate vel ab Angelo seu genio de quapiam re futura moneatur, (quo & præfagia animi, exemplis recentioribus confirmata, refert disp. de præfagiis animi J. G. Bajerus) ex ea Theologorum concessione vero simile esse videtur, quod & hodie quædam luminis prophetici stricturæ in nonnullis quandoque reperiantur, quod exemplo Hiltenii in Aug. Conf. Apologia allato probabile reddunt. Ex quo vero ars aliqua & facultas vaticinandi ineptè colligitur, cum quicquid veritatis phantasiæ in ejusmodi exemplis adhæret, non sit vel ex aptitudine vel ex naturali operatione phantasiæ, sed à principio externo, DEO phantasiæ species sine illius inclinatione naturali imprimente. Quid veritatis insit Campanellæ & plurimorum aliorum, moriturorum imprimis, quorum animi propius ad divinitatis quasi quoddam consortium evecti sunt, & de quorum præfagiis integra tractatio extat Job. Frid. Stockbhausen, exemplis qui tamen ex *εὐσυχία* etiam nonnunquam & singulari quadam prudentiæ naturalis *ἐγχευοία* in animorum aliis occultos recessus introspiciunt, non est, ut curiose indagemus. Saltem memorabile Theologorum Ministerii Tripolitani de morientium vel præfagiis vel aliis singularibus judicium adponemus in der abgenöthigten Lehr- und Schutzschrift Cap. II. S. 71. Endlich wollen wir nicht schlechterdings in Abrede seyn / oder solches nur vor bloße Speculationes und Einbildungen der natürlichen durch die Kranckheit verrückten phantasia erachten / daß nach glaubhaftigem Zeugniß umstehender gewisser Personen viel rechtgläubige fromme andächtige Christen sowohl Männlichen als Weiblichen Geschlechts kurz vor ihrem seeligen Ende / da nun die Seelen von dem Leibe abscheiden sollen / und gleichsam schon mehr droben im Himmel denn hienieden auff Erden gewesen / sonderliche Gesichtter und Offenbarungen schlaffend oder wachend gehabt / da sie gleichsam also sich wie in einem schönen Paradies und lustigen Blumen-Garten befunden / da sie die heil. Engel umb ihre Betten stehend gesehen / und musiciren gehöret / da sie durch göttliche Offenbarun-

rungen aus diesem geistlichen Jerusalem einen Blick in das himmlische Jerusalem hinein gethan / und den **HERREN JESUM** sammt der heil. Dreifaltigkeit auff ihrem Thron sitzen gesehen / und also in dem letzten Stündlein dieses zeitlichen Lebens noch einen süßen Vorschmack des ichtangehenden ewigen Lebens empfunden und genossen haben. Sequuntur plura in hanc rem exempla, & S. 73. Wann izzo die Pforten des neuen Jerusalem auffgethan werden / wie solte nicht eine gläubige Seele weit auff den Schloß-Platz hineinsehen / und noch einen fröhlichen Blick thun aus dieser Zeitlichkeit in die Ewigkeit? Aber das ist eigentlich nicht eine Offenbarung un Verkündigung zukünftiger verborgener Ding / die wir mit wahrem Glauben fassen sollen / sondern vielmehr schon eine anfängliche Bestizung und Genießung der gegenwärtigen himmlischen Güter und Freude / die wir schon im schauen haben / darzu wir uns nicht können durch Buß und Gebet zubereiten / die nicht allen Gläubigen wiederfähret / wie sie denn auch keine sonderliche Verheissungen davon haben. Haftenus illi. Nonnunquam etiam referentium fides vacillat, aut quæ contigere, amore insolitorum & admiratione exaggerantur. In Apocrypho Sapientiæ libro vel agitur de sapientia hypostatica ex Proverb. IIX. uti explicat *Luc. Oslander*, quem & *Calovius* in Bibliis Illustr. sequitur, vel de scientia conjecturali, de futuris ex prudentiæ regulis instituendâ, qualem profitentur Politici, ceu exponit *Lorinus* in hunc locum. Cum itaque certa & determinata futurorum aut intra hominem occultorum scientia, quippe quæ soli DEO in infinitis sacrarum literarum locis vindicatur, nulli creaturæ, nisi cui id immediate revelaverit DEUS, sicut Prophetis factum est, sine injuria in DEUM competere possit, eademque etiam in Apostolico loco nostro ἡ σοφία ἐν ὑμῖν, soli DEO per miraculosa tum dona Apostolicos viros illustranti adscribatur, (à qua sententia nulla nos vel Atheorum vel Naturalistarum subsannatio avellet) recte & longe Christianius atque religiosius quam Observator judicavit celeberrimus *Paschius*, ubicunque talis scientia naturalis & phantastica jactatur, ad illicitas illam Magiæ & Diaboli artes indubitato pertinere.

S. XX.

Quantum ab hac divinandi superstitione vel recedat,
vel

vel de ea participet illa tam famosa Fanaticorum *scintilla*,
 der innerliche Funcke / quam & *lumen internum* & *connatum* Vocant,
 itemque lepida illa Sophia, die holdseelige ewige Jungfer der
 göttlichen Weißheit / de eo differere nimis foret prolixum.
 Ortum habet hic fanaticismus ex somniis Theophrasti Para-
 celli, qui librum scripsit sub titulo: ein Theosophisches Büch-
 lein von dem wahren überbliebenen Saamen Gottes in uns / dar-
 aus die Heil. Väter und Propheten so grosse Männer / dadurch
 noch täglich Kinder Gottes geböhren werden / zu dem Ende in
 den Druck gegeben / daß wir die in uns verborgene Perl suchen
 und erkennen lernen. Quas nugas pro more suo cupidissime
 arripuit *Jac. Böhmius*, qui cum creaturas omnes ex essentia divi-
 na tanquam ex materia prodiisse somniasset, scintillam quoque
 illam originem illam suam referre dixit, esseque adeo post la-
 psam das vom Ebenbild überbliebene Licht Gottes in der Seelen /
 und die damit verknüpffte Krafft aus der Verwandtschaft mit
 Gott. Sputum Böhmii, ut in cæteris, ita & hic lambit
Arnoldus. Prædicat hic una cum *Peterzenio* Sophiam præterea
 quandam, omnium rerum informatricem & monitricem, mi-
 raculum quoddam ex meris contradictionibus compositum.
 Est enim die keusche reine Jerusalems-Brant / das Weib der uns-
 verwelcklichen und allezeit grünenden Jugend / eine holde Mutter /
 ein heiliges / ewiges / wahrhaftiges Weiblein. Nicht etwa ein
 figürliches und durch ein Gleichniß vorgestelltes Weib / aber auch
 nicht etwas vierdtes in der heil. Dreyheit. Doch sey sie eine
 Persöhnlichkeit / ein Ausfluß Gottes / ein sonderbahres göttliches
 Wesen / so eigene Characteres habe / und doch von der Drey-Einig-
 keit unterschieden. Eine offenbare / verklärende / ankündigende
 Krafft der ganzen heil. Drey-Einigkeit / die ihr läuterndes und
 scharff reinigendes Feuer / so da machet den geistlichen Tempel des
 neuen Krafft-Leibes aus der Menschheit JESU / welche in der
 Seele nach allen Geburts-Schmerzen und Wehen ins Fleisch kom-
 men war / vollends aus. Capiat, qui potest; ego Davus sum,
 non Oedipus.

§. XXI.

Subjicimus aliud genus, quo aliorum cogitationes ma-
 nife-

nifestantur, ex interno gratiæ lumine, per regenerationem nobis infuso. De quo pariter disquirendum nobis est, utrum vel ex loco nostro comprobari vel cum vera ejus expositione consistere possit. Scripserat quondam celebrati ubique nominis Theologus *D. Spenerus* libro, cui titulus: *Natur und Gnade* num. 60. p. 177. seqq. Wir wissen/ daß gegen unsre nahe Angehörige eine solche natürliche Bluts-Liebe uns angebohren ist / daß wo dieselbe entweder durch eingewurzelte Bosheit bey uns oder von ihnen durch vieles uns angethane Leid nicht geschwächet oder aufgehoben wird / wir bey uns eine innerliche Zuneigung gegen dieselbe vor allen andern Menschen fühlen / also / daß uns manches von andern nicht auff gleiche Weise begegnet / wie von Bluts Freunden. Ja es steckt solches so tieff in der Natur / daß ich Exempel gefunden / daß nahe Angehörige / Eltern und Kinder oder Geschwister / so durch Unglück oder allerley Fälle von einander kömen / und ein ander ganz unbekandt worden / wo sie ohngefehr einander wieder angetroffen / dergleichen Wallen des Geblüths gegen einander in sich empfunden / daß sie einander an solcher Bewegung erkandt haben. Etwas dergleichen findet sich auch wahrhaftig bey denen rechtschaffenen Christen / der Geist / aus dem sie gebohren sind / und der in ihnen gebohren ist / ist in ihnen an statt jenes Geblütes. Daher treibet er sie immer gegen diejenigen / wo sie ihres gleichen finden. Und sobald werden sie eines Bruders oder Schwester nicht gewahr / so rühret sich ihr Herz umb seinetwillen mit einer Freude (oder nach Bewandniß des Zustandes mit Mittlend) mit Lieb / mit Verlangen gegen ihn. Ja es werden sich Exempel finden / daß einige einander nicht gekannt / aber wo sie fast einander das erstemahl erblicket / in dem Herzen sowohl gegen einander zu einer herzlichlichen Liebe bewogen worden sind / und daraus / was in jenen sen / auff eine geheime Art nicht weniger erkannt haben / als zuweilen das erste anblicken zwener Persohnen eine natürliche oder gar fleischliche Liebe entzündet hat. Es ist wie eine geistliche Sympathie und geheime Regung bey ihm / weil ein Geist ist / welcher in beyden wohnet / und so zu reden an dem andern seine eigene Gestalt warmimmet. Insgemein aber ist gewiß / sobald ein Christ eines andern auff's wenigste aus äußerlichen

net/

Zeugnissen so gewahr wird / daß er in ihm die neue Geburt erkennet/ kan sein Geist nicht anders als mit demselben sich vereinigen/ und solches soviel brünstiger/ als das gute in ihm und den andern vollkommen ist. Cum hanc *Speneri* opinionem crisi primus notasset optime de Orthodoxia meritis *D. Pfeifferus*, ea res amœbæis concertationibus occasionem dedit, quibus & intercesserunt *Schelwigius*, *Neumannus*, *Bucherus*, viri laude nostra majores, quorum scripta publicè prostant & ab omnibus leguntur.

§. XXII.

Cum juxta locum nostrum Apostolicum τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας, seu quicquid intra animum hominis latet, vel sese per miraculosum discretionis donum ad extra prodatur, vel divini verbi virtute τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας, quæ antea sibi inco- gnita fuerant, denudentur, & verò notitia incogniti sibi an- tea fratris, nec miraculo ad alterum transferatur, nec verbi divini lecti atque auditi virtute alteri fratri patefiat, ultro patet, hoc genus occultorum manifestationem non tantum indicium nullum in loco nostro invenire, sed ex eodem ma- nifeste refelli. Quare nec ulla ex verbo divino litera pro adstruendo hoc asserto unquam potuit produci. Multo mi- nus in naturæ latebris quicquam abditum est, ex quo Sym- pathia illa miraculosa & occulti consanguinei manifestatio eli- ci queat. Quod ad experientiam spectat, ad quam hujus sententiæ propugnatores provocant, exempla quidem igno- torum passim, imprimis ab *Ernstio* in dem Bilder-Hause pro- ducuntur, sed si quid veri iisdem subsit, ad extraordinarias DEI vel per se vel ministerio angelorum operationes refe- renda sunt, quorum ratio, ut ab humanis præfidiis penetra- ri non potest, ita illa à nobis considerata eo pacto sunt, ne divino omniscientiæ & καρδιογνωσίας axiomati vis inferatur, aut interiori spiritui, extra verbum in animo hominis operan- ti, aperiatur fenestra. Quo semel admissio lata illico ad o- mnem Fanaticismum porta aperitur. Excusat equidem *Spe- nerum* Anonymus quidam, qui in Bibliotheca Magnifici Dn. Præsidis mei oculis meis oblatus est, sub titulo: Censura in judicium non neminis de libello Speneriano, in quo discri-

men naturæ & gratiæ exponit, aitque: per similitudinem lo-
 qui Spenerum & verba sua non intelligere de amicis ignotis,
 sed de iis, qui antea sibi quidem fuerint incogniti, sed quam
 primum sese cognoscant, & de alterius nativitate alteri con-
 stet, statim aliquem amoris æstum intra sese sentiant. Ve-
 rum ut tolerabilior hæc foret sententia, si veritate niteretur,
 ita vehementer vereor, ut locum inveniat. Nec enim quis-
 quam, Speneriana, quæ superiore §. præmisimus, verba ni-
 si præjudicio occupatus, ita intelligere potest, si imprimis ex-
 emplum, quod producit, ἀνάλογον expendat, consanguineo-
 rum videlicet, in quibus, quam primum antea sibi ignoti,
 conveniant & priusquam cognoscendos sese invicem præbe-
 ant, aliquis singularis amoris affectus ebulliat. Ex quo ad-
 motus in regenitis exortos concludit. Et si sententiam suam
Spenerus ita intellexisset, quod ut consanguinei longo tempo-
 re ab invicem absentes, quique non ullo se amplius linea-
 mento corporis cognoscere possunt, cum denuo conveniunt,
 uno alteroque loquelæ vel argumenti, de quo locutio insti-
 tuitur, indicio, sanguinis nexum animadvertunt, huiusque
 animadversionis pulsu commoti animo exæstuant: ita & fide-
 les piosque exiguo alloquii commercio, eique annexis inte-
 rioris animi probi atque ab hypocrisi alieni vestigiis, moni-
 tos & inflammatos, regenerationis inter sese nexum deprehen-
 dere, & in mutuam sancti amoris ignem accendi; nulla inter
 ipsum illosque, qui ei sese opposuerant, concertatio fuisset ex-
 orta. Denique ut exempli sint sanguine junctorum, quorum
 statim viscera in amorem singulariorem inflammata fuerint:
 ita & alia in contrarium dari, ubi ignoti convenientes sibi-
 metipsis intulerint manus, qualia *Pfeifferus Spenero* objecit,
 non minus in propatulo est. Ut in incerto sit, casu utrius-
 que generis exempla, an interioris naturæ spiritusque ductu
 acciderint.

§. XXIII.

Non possum, quin hoc loco iniquam indignamque ho-
 mine Christiano in tantos Theologos, qui Spenerianam o-
 pinionem obelo notarunt, censuram perstringam, quam cir-

ca hanc controversiam exercet *Anastasius Freylingshausen* / *Halensis*, in der Entdeckung der falschen Theologie, p. 116. ubi veritus non est scribere: es sey dieses / (de *συμπάθεια* illa inter regenitos intercedente, antequam ex indiciis externis, qui & quales sint, sese cognoverint) von D. *Spenern* so schön und gründlich ausgeführt/daß man sich wundern müsse über die Berwegenheit/da das geleugnet und zu einem Irrthum gemacht wird/was in der heil. Schrift so klahr und deutlich gegründet ist. Cui impudentiæ verba Dni. Præsidis mei ex instituto ante triennium ad Syllogen suam Collegio, bona cum ipsius venia, nunc tantum oppono. Duo, ait, à *Spenero* asseruntur, primò regenitos, ubi sese invicem cognoverint, non aliter spiritu amoris, aliorumque affectuum, sese complecti, ac qui natura sunt consanguinei, vi sanguinis peculiari ad invicem amore feruntur. Et hoc verum est, centies in Scriptura inculcatum, neque ab ullo unquam doctorum nostrorum in dubium vocatum. Secundò nonnunquam etiam regenitos, etiamsi invicem nondum cognoscant, qui & quales sint, tamen iterum Spiritum, quam primum forte fortuna conveniant, aut obviam invicem fiant, ex occulto amore ebullire, & illos nescio quem amoris affectum erga invicem persentiscere. Et hoc negarunt Theologi vel Scripturæ vel experientiæ conveniens esse. Et meritò negarunt. Nec *Spenerus* ullum hujus asserti fundamentum, nisi experientiam, fallacem illam & deceptricem, imò verò falsam, produxit. Equidem non videtur primore intuitu res tanti momenti esse, ob quam contentionibus divellamur. Sed verò ratio experientiæ prætenstæ addita non parum in se periculi complectitur. Ait enim, Spiritum in regenitis habitantem, non minus exardescere nonnunquam erga alios regenitos, sibi ignotos, ac sanguis naturalis erga ignotos consanguineos. Sed si hoc posterius verum est, de quo non sunt exiguæ dubitandi rationes, naturales id causæ faciant necesse est, quanquam nobis non aliter ignotæ, ac ignotum nobis est, quomodo magnes ferrum trahat, aut ad polum sese convertat: sed ut Spiritus in uno homine cognoscere Spiritum in altero homine, nondum

sibi

sibi ex ullo indicio exteriori cognito, possit, revelatio Spiritus, quæ nunquam fit sine verbo exteriori, absolute necessaria est, quia DEI Spiritus sine verbo nunquam agit. Quicquid enim homini spirituali, qua tali, sine verbo innotescit, id est ipsissimus Enthusiasmus. *DEUS enim*, ita articuli Smalcaldici articulo de Confessione, *non vult nobiscum aliter agere, nisi per vocale verbum & sacramenta, & quicquid sine verbis & Sacramentis jactatur, ut Spiritus, est ipse Diabolus.* Absit verò, ut talis sine verbo Enthusiasmus, aut Lutheri judicio Diabolismus in Scriptura fundamentum inveniat.

§. XXIV.

Succurrit nobis & aliud manifestandorum τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας specimen, recentius inventum, de quo utrum ex *Φανερώσει* Apostolica, à nobis pertractata, judicari possit, dispiciendum nobis est. Edidit anno superioris seculi XCII. celebratissimus in toto orbe *πανεπιστήμιον*, *Christianus Thomassius*, libellum isto titulo insignitum: *Neue Erfindung einer wohlgegründeten und für das gemeine Wesen höchstnöthigen Wissenschaft / das Verborgene des Herzens anderer Menschen auch wieder ihren Willen aus der täglichen Conversation zuerkennen.* In quo demonstrare sollicitè allaborat, dari modum quempiam, aliorum indolem & interiora cogitata cognoscendi atque manifestandi, eundemque esse naturalem, nec cum celeberrimo *Morboffio* ad *ἑσίων*, quod in disciplinis sæpe emineat, referendum. Id quod imprimis probat exemplo Mazarini & Richelii, qui duo grandes Politici, omnia, quæ evenere in toto Galliarum regno, accurate cognita & comperta habuerint, quin cogitationes etiam & quasi somnia singulorum ministrorum sciverint. Strictura novum hoc *εὐρημα* evestigio notabat insignis Literator, *Ernest. Wilhelm. Tenzelius*, nuper admodum fati suis defunctus, in monatlichen Unterredungen *Menfe Martio 1692.* Notat vir *κρίτικώτατος*, partim, inventum hocce non esse, uti prætendatur, novum, eumque in finem ex *Morboffio* adducit, quod anno 1590. in Hispania Monachus Benedictinus, nomine *Petrus Pontius*, in libro *Nov-Antiquor.* c. VII. Cujus

Cujus beneficio duorum secreto colloquentium sermones aliquis in ora ipsorum ex longinquo intuens, haud fallaci ratione intelligere possit, (qualem quæ & pedum motitatione fiebat, locutionem alicubi in Imperatore quopiam cum filio suo hoc pacto loquentis notavit illustris *Wagenseilius*, pluresque vel oculis vel manibus vel pedibus cogitata sua exprimentes totidem disputationibus dignus tanto viro gener *Dan. Guiliem. Möllerus*) quam invento Thomasio multum anteferre studet; partim etiam negat, artem hancce inter scientias ex mera natura originem trahentes, si ea reapse existeret, referendam esse. Respondit ad hanc *Tenzelii* censuram *Thomafius*, in der weitem Erleuterung anderer Menschen Gemühter erkennen zu lernen; c. IV. ubi variis exemplis inventum suum dilucidare studet, qua nempe ratione propositis certis regulis, scientiam dirigentibus, etiam invitis iis, quorum indoles & natura exploratur, facile cognosci possit, quot gradus voluptatis, ambitionis, avaritiæ, atque veri amoris, aliorumque affectuum in homine deprehendantur, ex quibus deinde ejus indoles atque cogitata satis tuto dijudicari possint. Sic applicatis post conversationem non adeo longi temporis in quodam viro hoc affectuum inter sese mistorum thema observatum fuisse ait:

60. grad heimliche Frauen Liebe.

50. grad raisonable Liebe.

30. grad Geld-Geiz.

10. grad Ehrgeiz.

§. XXV.

Non equidem quis negaverit, dari certas observationes & Regulas ratione & experientia nixas, ex quibus de ingenio, moribus, consiliis, cogitationibus aliorum hominum quodammodo judicare queamus, quæ deinde per ipsam praxin & conversationem cum aliis magis magisque roborentur & confirmentur. Ea tamen hac in re perfectio, quæ quibusdam Gallicis Scriptoribus *Mazarino* & *Richelieu* adscribitur, si historiæ veritas supponatur, non immerito vel in dubium vocatur, vel alii causæ præternaturali majori jure attribuitur. Dubitatur verò ideò, quia partim Scriptores Gallici ad adulationem sunt nati factique, qui ideo Regi suo majora nonnunquam quam DEO adscribunt, par-

tim quia ne mente quidem humana concipi potest, quomodo unus homo tot millium in regno cogitationes, cujuslibet genium & indolem citra vel omniscientiam vel Dæmonum suggestionem explorare & scire potuerit. Id equidem verissimum est, posse ex conversatione familiari, ex penitiori morum & vitæ inspectione, ex actionibus denique rectius ponderatis, in indolem & animum hominis intimius penetrari, quique ex affectibus dominium in eo obtineat, qualicunque certitudine cognosci. Nec tamen quisquam inficiabitur, hanc ipsam crebro usu acquisitam animi alterius scientiam innumeris adhuc laborare difficultatibus & imperfectionibus, ipsaque experientia constare, multos in investigatione animorum hac ratione instituta, etiam adhibita exquisitissima diligentia, esse deceptos, imprimis si ex actionibus hominis *πλινκῶ*, simulandi atque dissimulandi artem non minori artificio, quam quale alii in explorandis affectibus adhibent, ex longo usu probe gnari non animorum tantum inclinationes, sed inclinationum gradus exacte se callere fuerit persuasus. De cætero Regum, Principum, magnorumque horum ministrorum artes, quibus aliorum consilia sibi cognita reddiderunt, non tam ex quibusdam hujus scientiæ regulis, quam ex exploratorum diligentia & delationibus profluxere. Qui ipsi vel ex domesticorum, qui à servitiis illis fuerant, proditione, vel ex technis quibuscunque aliis eorum sibi interiorem notitiam acquisiverunt. Quali arcano miro successu usus olim est *Sixtus V.* Pontifex Maximus, qui aluit sumtu immenso integrum ejusmodi hominum exercitum, de quo *Georgius Leti* in Vita hujus Pontificis, ubi: *Alle Geschichtschreiber kommen von ihm hierinnen überein / daß von denen Spionnen / die Sixtus V. unterhalten / eine ganze Armee hätte können aufgerichtet werden / wie denn auch deren Anzahl fast unmöglich auszurechnen war.* His postquam vel certas hominum classes vel certas personas, quas observarent, assignavit, poterat hac ratione omnibus diebus scire, quid in hac illavè civitate & regione, quid quod in universo orbe Christiano, quid ab omnibus, quorum intererat notitiam habere Pontificem, ageretur, ut neminem unquam regum ac principum hoc *σφίσματι πλινκῶ* Sixtum superasse indubitatum sit. Unde & universi hujus mundi rectores
summa

summa attoniti erant admiratione, quî omnia in dissitissimis etiam locis Regum atque Principum abscondita expiscari, sua autem tam callidè celare novisset, ut nemo unus quidpiam de iis comperire posset.

§. XXVI.

De cœtero quicquid sit de artificio iplo, cujus regulas cum solis naturalibus principiis in ædifices consilii autor, ex dicto nostro Paulino neque roborari posse neque destrui, ultro intelligitur. Integram v. inventi dispositionem his momentis repræsentat *Tenzelius*: es sey eine Wissenschaft / das Verborgene des Herzens anderer Menschen / auch wieder ihren Willen aus der täglichen Conversation zu erkennen. Man bescheide sich gar wohl / daß es Gott allein zustehe / die heimlichsten Gedanken der Menschen zu erforschen / und daß einem Menschen unmöglich sey / alle und jede Gedanken eines andern Menschen zu wissen. Gleichwohl aber sey in Gegentheil nicht zu leugnen / und gebe es die tägliche Erfahrung / daß ein scharffsinniger Mensch zum öftern / daßjenige / was einander noch so sehr zu dissimuliren und zu verbergen suchet / dennoch zu penetriren geschickt sey. Solche Wissenschaft sey wohl gegründet / gewiß / nützlich und nothwendig. Der Grund bestehe darinnen / daß man aus gewissen wenigen und in der allgemeinen menschlichen Natur öffentlich gegründeten Regeln / durch eine nicht all zu lange Zeit daurende Conversation anfängl. des andern seinen Haupt Affect und nachmahls die unterschiedene Grade derer andern Affecten, die dem menschlichen Geschlecht gemein sind / ergründen / und daraus hernachmahls von eines andern seiner Capacität / was er dem gemeinen Wesen vor Nutzen schaffen oder thun könne / in gleichen wie er nothwendig gegen uns gesinnet seyn müsse / und wissen wir uns zu demselben zu versehen haben / durch ein unbetrügl. Folgerung schließen kan. Utrum novum inventum, quod sub initia latam de se diffundebat famam, successum roburque acquisiverit, vel regulæ aliquando ipsæ in publicum dimanaverint, an devenerit in oblivionem, fateor, ad notitiam meam non devenisse.

§. XXVII.

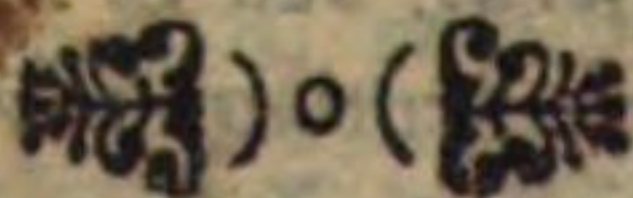
Absolvimus hætenus, quæ de manifestatione cogitationum humanarum, occasione dicti Paulini, circa varias ea de re obortas controversias, dicenda nobis esse judicavimus. Quibus omnibus tamen postremo adjicimus, quod jam & suo loco monere cœpimus, ut in ejusmodi divinationibus multa naturæ admirandis viribus, quæ penetrare tamen humana ratio non potest, sed ea potius miraculosis DEI operationibus adscribit, attribuenda sunt, ceu jam supra monuimus, ita quoque plurima ad *Œia*, id est, ad extraordinarium quendam DEI concursum referenda esse dubitari nequit. Quem ideo divinum quendam characterem, in omnes se scientias, hominumque actiones diffundentem, & sanctum Enthusiasmum, abstracta superstitione, nonnulli appellare non verentur. De quo fuse in Polyhillore *Morhofius*, & fusius in Enthusiasmo *Mericus Casaubonus*, quem librum ex Anglico latine redditum publico his ipsis diebus Jonavit illustre Ecclesiæ nostræ decus *Jo. Frider. Mayerus*. Sed & in morbis *Œiæ* observari, quod omnem medicorum curam & prudentiam effugiat, *Hieronymus Jordannus*, ad-

plaudente *Hermanno Conringio* peculiari tractatu demonstrare annisus est. Cujus dum mentionem facio, virginis cujusdam, tredecim annos habentis, in patria mea recordor, quæ spectro quodam perterrita, epileptico affectu, qui in quintum usque mensem duravit, neque ulla medicorum industria pelli potuit, adfligi coepit. Tandem post tridui silentium atque ab omni cibo abstinentiam ab angelo in somno admonita, ut postero die ad principis, ut vocatur, domum, contendens orationem ibi Dominicam recitaret, angelo, sanitatem ei promittenti, obsecuta, valetudini è vestigio restituta est. In quo casu, quid naturale sit, quid Θεῶν, aliis dijudicandum relinquo. Ut autem ejusmodi Θεῶν, quæ tamen donis miraculosis æquiparanda non sunt, quæque ideo Theologi nostri stricturarum tantum luminis prophetici titulo dignantur, nonnunquam etiam Bileami exemplo in impiis, imo à fide deviiis, pro admiranda providentiæ divinæ dispositione deprehenduntur; ita ambigendum non est, divinæ extraordinariæ operationis radios in hominibus piis DEOque devotis frequentius conspici. Ad quid enim piorum preces ardentissimæ, τῶν θεώντων πρὸς αὐτὸν ἡμῶν καὶ τοῦ κυρίου, ut est apud Lucam, *conducerent*, si DEUS naturæ ordinem nunquam transire, nec extra ordinem quicquam circa illos operari vellet? Quod tamen si fiat in iis, quæ non tam ad auxilium in adversis, aut præcautionem à periculis, aut benedictionem in temporalibus, quam animæ quandam salutem, illuminationem mentis, majorem intellectum sacrorum, solidiorem provisionem rerum futurarum, ad fata Ecclesiæ pertinentium, occultorum in vitæ casibus notitiam, & quæ sunt alia id genus, spectant, ea cum cautela intelligendum est, ut per divinum consorsium vel impedimenta removeantur, quæ viribus per gratiam jam antea collatis, quo minus sese exercent, obstaculum ponebant, vel motu quodam singulari id vel in animo hominis confirmetur, quod ex verbo DEI antea concepit, vel ad ea, quæ ipsi salutaria sunt, vel quoad corporis, vel quoad animæ incolumitatem fortius inflammantur. Ut immotum, interea perpetuò maneat, in iis, quæ vel ad fidem seu credenda vel ad vitam seu agenda pertinent, & viam nobis ad salutem aperiunt, nulla alia re, quantamcunq; Divinitatis speciem præferat, nisi sola Scriptura, ad quam unice ubiq; remittimur, Es. lxx, 20. Luc. xvi, 29. 2. Petr. i, 29. Hebr. i, 12. niti nos debere, neque extraordinariis quibuslibet, quantumlibet ad sanctam Christianæ vitæ praxin nos manu quasi ducentibus, tanquam firmis salutis nostræ fulcris aurem advertere. Nec enim Enthusiasmo, hac præsertim ætate, qua Fanaticorum confectis ad pietatem artibus ceu diluvio ille quodam Ecclesiam nostram inundare molitur, vel rima ulla, quâ in eandem irrepere possit, concedenda est, sancto potius Diabolo omni vi & alacritate, ne domicilium apud nos figat, resistendum.

§. XXIX.

Postquam igitur, quæ ad usum nostrum ex instituta à nobis tractatione elici posse visum nobis est, ad finem deduximus, actis DEO pro qualicunque labore gratiis, quicquid infra spem tuam, Lector in his nostris inveneris, ut in firmitati nostræ condones, etiam atque etiam à te contendo.

S. D. G.

Fecht, Johann,

Diss. theol. de manifestatione occularum cordis cogitationum ad locum
apostoli Pauli 1. Corinth. XIV. 24. 25

Rostochium 1708

4 Diss. 2323#Beibd.15

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10833948-4

VD18 14948427-001